

RAGNAR GRANIT 50 år sedan Nobelpriset

Korpoördige Ragnar Granit fick Nobelpriset i medicin eller fysiologi för 50 år sedan. För att uppmärksamma detta ordnas följande evenemang i Korpoström sommaren 2017

1.7. kl 13-17 Ragnar Granit Symposium

Under symposiet får vi bekanta oss med människan och vetenskapsmannen Ragnar Granit, i hans egen skärgårdsmiljö i Korpoström. Föredragen beskriver hans utveckling från konstintresserad humanist till psykolog, läkare och internationell forskare. Föredragshållare är professorer från Helsingfors universitet och Karolinska institutet med personlig anknytning till Granit. *Fritt inträde.*

1.7. kl 19 Nobelmiddag

Inspirerad av menyn på banketten på Stockholms stadshus 1967. Programvärd är Tobias Zilliacus. *Su-pékort* beställs på förhand per email: ragnargranit50@gmail.com

1.7.2017 - 30.4.2018 Utställning

Med rötter i skärgården - Ragnar Granits liv och forskning. Utställningen är producerad av konstnär Joachim Granit.

Alla hjärtligt välkomna!

i Skärgårdscentrum Korpoström, Korpoströmvägen 832, Korpo

www.korpo.hembygd.fi

Arrangörer:

Korpo Hembygdsförening rf, Biovetenskapliga institutionen vid Helsingfors Universitet, Finska läkaresällskapet, Svenska tekniska vetenskapsakademien i Finland, Ragnar Granit Sällskapet, Korpo Kulturgille rf, ProKorpo rf, Skärgårdscentrum Korpoström.

Skärgård

NR 1/2017 - ÅRGÅNG 40 - TIDSKRIFTEN SOM DOKUMENTERAR ETT KULTURARV

Skärgård 1/2017: Konst

KONST

VICTOR WESTERHOLM OCH SKÄRGÅRDEN / VI UTVINNAR KONST UR KÖKAR /
SPÖKHUSET SOM BLEV KONSTNÄRSRESIDENS

SKÄRGÅRD 1/2017

KONST

Inledaren / Nina Söderlund	2
Kultur på öar – en framgångsfaktor / Kristin Mattsson	4
Filmer ska lyfta museer i skärgården / Kristin Mattsson	6
Victor Westerholm och skärgården / Nina Söderlund	12
Spökhuset som blev konstnårsresidens / Kristin Mattsson.....	16
Vi utviner konst ur Kökar / Christian Pleijel	22
Malax Storskär – kultur och tradition under flera hundra år / Jessica Sundman	26
Gunnar – en tusenkonstnär och äkta utskärsbo / Kristin Mattsson	31
Skarven som Wicked Problem / Kenneth Nordberg	38
Stefan Löfving och skärgårdskriget 1713–1721 / Anders Moliis-Mellberg.....	46
Kolumn: HOLA! / Aarón Blanco Tejedor	64
Bokhörnan: Landskapets väktare i skärgården / Thure Malmberg	68
Bokhörnan: Öar och öighet / Christian Pleijel	70
Skärinytt.....	72
Sista bilden	76

PRENUMERERA PÅ SKÄRGÅRD!

Nr 1/2003	Strandhugg i Österbotten (104 s.) slutsåld
Nr 2/2003	Ekologer, eldsjälar och föränderlig mångfald (112 s.)
Nr 3/2003	Äspingen – bortglömt kulturarv? (72 s.)
Nr 4/2003	Vårt unika träbåtsarv (96 s.) slutsåld
Nr 1/2004	Estlandssvenska Aiboland (136 s.)
Nr 2/2004	Utö fyr- och lotsamhälle (120 s.) slutsåld
Nr 3/2004	Kustliv och skärgårdskultur (88 s.)
Nr 4/2004	Tillståndet i Östersjön (72 s.)
Nr 1/2005	Folkloristik (72 s.)
Nr 2/2005	Kökar (64 s.) slutsåld
Nr 3/2005	Arktiska latituder (80 s.)
Nr 4/2005	Landskap i förändring (76 s.)
Nr 1/2006	Skärgårdens nya konstellationer (88 s.)
Nr 2/2006	Åländska skärgårdskommuner (88 s.)
Nr 3/2006	Ur västnyländska annaler (84 s.) slutsåld
Nr 4/2006	Sibbo – hotad kulturbygd (84 s.)
Nr 1/2007	Skärgård 30 år (84 s.)
Nr 2/2007	Norra Kvarkens landhöjningsrike (68 s.)
Nr 3/2007	Finska kriget 1808-09 (108 s.) slutsåld
Nr 4/2007	Trettio årgångar med Skärgård (64 s.)
Nr 1/2008	Skärgårdssamarbetet 30 år (68 s.)
Nr 2/2008	Natur i förändring (60 s.)
Nr 3/2008	Museer i kustland och skärgård (60 s.) slutsåld
Nr 4/2008	Sydbottnisk horisont (80 s.)
Nr 1/2009	Arkeologi (80 s.)
Nr 2/2009	Vårt värdefullaste kapital (64 s.) slutsåld
Nr 3/2009	Kimitoön (60 s.)
Nr 4/2009	Naturfientlig populism (72 s.)
Nr 1/2010	Skärgårdsdelegationen 60 år (100 s.)
Nr 2/2010	Korpo, ytterst i staden (72 s.)
Nr 3/2010	Energi och miljö (60 s.)
Nr 4/2010	En senhöstdag i skärgården (88 s.)
Nr 1/2011	Öborna berättar (84 s.)
Nr 2/2011	Konst och kultur (84 s.)
Nr 3/2011	Glesbygd i förändring (68 s.)
Nr 4/2011	Resurslandskapet (80 s.)
Nr 1/2012	Kaj Dahls skärgårdsarv (108 s.)
Nr 2/2012	Mervärde i Skärgård (84 s.)
Nr 3/2012	Skutor och farleder (68 s.)
Nr 4/2012	Kvinnokraft (76 s.)
Nr 1/2013	Om jakt & fångst (84 s.)
Nr 2/2013	Från Okavango till Kuggom (76 s.)
Nr 3/2013	Uppdrag i norr (76 s.)
Nr 4/2013	Mat som hantverk (80 s.)
Nr 1/2014	Skärgårdshavet jubilerar (88 s.)
Nr 2/2014	Ur Anders Munsterhjelm's dagböcker (88 s.)
Nr 3/2014	Föreningsaktörer i skärgård (88 s.)
Nr 4/2014	En trend att bryta (80 s.)
Nr 1/2015	Att dokumentera är viktigt (80 s.)
Nr 2/2015	Hangö – mitt i havets famn (108 s.)
Nr 3/2015	Öar och skär (88 s.)
Nr 4/2015	Kekkonen i skärgård (72 s.) slutsåld
Nr 1/2016	Rosenholm, Lillmälö och Stundars (80 s.)
Nr 2/2016	Skärgårdsturism (72 s.)
Nr 3/2016	Sol och vatten (72 s.)
Nr 4/2016	Finland 100 år (72 s.)

Prenumerera via www.skargard.fi eller anita.julin@abo.fi, tfn: (02) 215 4944.
Årsprenumeration i Finland endast 46 €, utomlands 50 €. Lösnummer kostar 20 €/st inklusive porto. Prenumerationen är fortlöpande tills den sägs upp.

www.skargard.fi

Skärgård

NR 1-2017, årgång 40

TEMA: Konst

Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) för presentation av aktuell skärgårdsforskning samt diskussion kring frågor som rör skärgården och våra svenska kustbygder.

WEBSIDA: www.skargard.fi

ANSVARIG UTGIVARE: SIÅA

TF. REDAKTÖR: Nina Söderlund,
e-post: nsoderlu@abo.fi
Tfn: +358 (0)50 5278180
Postadress: Arken, Fabriksgatan 2G,
20500 ÅBO, Finland.

Tidskriften Skärgård utkommer med 4 temaNnummer per år.

ÅRSPRENUMERATION (fortlöpande) kostar 46 € i Finland och 50 € utomlands. Lösnummer 20 €.

PRENUMERATIONER via www.skargard.fi eller Anita Julin, tfn: (02) 215 4944, e-post: anita.julin@abo.fi

LEDNINGSGRUPPEN FÖR SIÅA

Utbildningsplanerare Nina Söderlund, suppl. vicedirektör Tina Engblom.

Professor Jan-Åke Törnroos, suppl. kommundirektör John Wrede.

Professor Kjell Andersson, suppl. intendent Kasper Westerlund.

Docent Mikael von Numers, suppl. professor Marko Joas.

Koordinator Katja Bonnevier, suppl. utvecklingschef Gunilla Granberg.

Byaombud Pia Prost, suppl. skärgårdsombudsman Sami Heino-nen.

Studerande Amanda Enberg, suppl. vuxenstud. Charlotte von Haartman.

LAYOUT, OMBRYTNING OCH PRODUKTION:
Gosmo Print Ab

Tryck: Fram, Vasa
© 2017 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

ISSN 0356-9381

PÄRMEN: Filminspelning på Utö. Foto: Marina Saanila.

Jubileum

Detta är första numret av tidskriften Skärgårds 40. årgång. Tänk vad tiden går när man har roligt... Det finns säkert någon trogen läsare som har samlat alla 160 nummer på sin hylla eller uppe på vinden. All denna information är en otrolig kulturskatt och många artiklar för fram helt unik kunskap om vår skärgård. Under åren som gått har Skärgård haft olika redaktörer som alla satt sin prägel på tidskriften. Våldigt många olika personer handlar det dock ändå inte om, vilket har inneburit att Skärgård ändå följt en linje som i stort sett finns kvar än i dag. Man har inte önskat göra Skärgård till en glättig glänsande tidskrift med mera fina bilder än innehåll, men ändå har bildernas roll blivit större med åren. Det är mycket viktigt att Skärgård har ett lockande utseende, men det får inte ske på innehållets bekostnad.

DET VORE fantastiskt med ens en halvtidsredaktör, men Skärgårds resurser är just nu sådana att det inte är möjligt. Kanske senare. Detta år sköts innehållsproduktionen och planeringen av ett team bestående av undertecknad, FM Pia Prost och PD Kristin Mattsson. Sistnämnda har haft en stor roll i skapandet av just detta nummer i och med att hon är insatt i kulturfrågor.

Eftersom Skärgård alltid producerats mer eller mindre kollektivt är det ganska naturligt att jobba på det här sättet, och gör utgivningen av tidskriften mindre sårbar. Men nog är det ju ett slags talkoarbete.

Att Skärgård fortfarande kan utkomma beror främst på de nästan 850 prenumeranterna, på alla skribenter och rapportörer och på det ekonomiska stödet från Svenska litteratursällskapet, Undervisnings- och kulturministeriet och William Thuring's stiftelse. Vid ÅA är det

Pia Prost, Kristin Mattsson och Nina Söderlund. Foto: Pekka Tenhonen.

Centret för livslångt lärande som fortfarande håller tidskriften i sin administrativa famn.

I detta nummer kan ni läsa om Gunnar Andersson från Utö. Vi vill med denna intervju starta en serie personporträtt med skärgårdsbor i olika åldrar och i olika kustregioner. I dag är det med historier och berättelser man bäst sprider information och väcker intresse. Skärgården är sannerligen inget undantag, utan den är full av berättelser som måste berättas.

Detta nummer har konst som huvudtema, men här ingår också andra artiklar som beskriver hur kulturen kan vara det bränsle som garanterar en ö eller ett mindre skärgårdssamhälles framgång. Exemplet omkring oss är ju många och de flesta läsare tvivlar inte alls på detta faktum. Ändå skulle det vara intressant med lite mera grundläggande utredningar om kulturens betydelse på öar och i kustområden.

DET RÅDER fortfarande hos många tyvärr en till glesbygden lite negativ grundinställning då det blir tal om kreativitet och påhittighet. Vi som bor långt borta från centralorter vet ju att glesbygden kryllar av kulturaktörer och kreativa människor, men ändå tror många att det bara är i städerna sådana existerar. Skillnaden är närmast att utbudet på stora orter är mera varierande, men om man jämför med befolkningmängden är jag inte så säker på att skillnaden är stor. Det som framkommer i en av artiklarna är bl.a. att det för konstnärer och alla skapande människor är otroligt viktigt också med lugn och ro. Det sägs att lyckan i livet är att få koncentrera sig på det man gör. Detta kan skärgården erbjuda, och som vi märker i detta nummer, gör den det redan. ■

Nina Söderlund

Kultur på öar – en framgångsfaktor

Text: Kristin Mattsson

Kulturaktörer drar till sig flera kulturaktörer. Platser som människor verksamma i kreativa branscher flyttar till, blir också attraktiva för andra inom kreativa branscher att flytta till. Det här är en av Richard Floridas (2002) teser som ingår i hans teoribyggge om att ett starkt och aktivt kulturliv leder till ekonomisk tillväxt, något som också Christian Pleijel nämner om i sin artikel om konst på Kökar (s. 22). Floridas forskning berör städer, men ingenting tyder på att den inte skulle kunna beröra också mindre orter, och varför inte skärgården och dess öar. Florida menar att ju större den kreativa klassen är – som består inte bara av konstnärer utan också av forskare, ingenjörer, arkitekter, designer, författare m.m. – desto mera framgångsrik är en stad, mätt i ekonomisk tillväxt och utveckling. I städer där många arbetar inom kreativa branscher startas fler nya företag, vilket leder till att ännu flera ”kreativa människor” flyttar dit.

Konstnären Sandra Nyberg, som flyttade till Korpo för ett år sedan bekräftar den här tesen:

- Valet att flytta till Korpo påverkades mycket starkt av att det är ett väldigt kreativt ställe med många lokala konstnärer. Det är en lyx att ha möjlighet att träffa nationella och internationella konstnärer året runt här ute, säger hon och syftar på konstnärs-residentset i Retais.

Om man studerar befolkningsstrukturen på små öar, kan man se att kännetecknande för vissa av dem som avfolkas minst eller i långsammare takt än andra, tycks vara ett rikt kulturliv och att förhållandevis många bosatta jobbar med konst och kultur. Flera kulturprojekt ger ringar på vattnet. Det ser vi exempelvis i Korpo där ett konstprojekt inom Åbo kulturhuvudstadsår 2011 har lett till nya konstprojekt, såsom Barfotastigen och konstnärsresidentset.

ÅR 2014 genomfördes ett samarbetsprojekt mellan de nationella ö-föreningarna i Sverige, Danmark och Finland, där man tittade på befolkningsstrukturen från 2000 till 2013 på ett tjugotal öar i varje land. Som väntat gick befolkningskurvan nedåt för alla tre länders ö-samhällen. För Finlands del var befolkningsminskningen 5,35% för de sammantaget 21 öarna som var med i

undersökningen. Men det fanns även öar där befolkningmängden hade ökat. Dessa var Högsåra, Palva, Hailuoto och Stor-Pellinge. Det finns säkert flera orsaker till varför invånarantalet på dessa öar inte har minskat i likhet med de övriga öarna, men en faktor -förutom goda förbindelser - kan ha att göra med platsernas rika kulturella verksamhet. Karlö är känt för sina konstnärer. Högsåra har bevistats av många konstnärer, fotografer och författare. I Stor-Pellinge finns Tove Janssons sommarparadis. Flera konstnärer har medvetet valt att bo på dessa öar. Residensen, bl.a. i Korpo, Kökar och på Örö, gör sitt till för att locka till sig konstnärer till öarna. Satsningar på kultursektorn i skärgårdskommuner gör att de blir attraktivare platser att bo och leva på.

KONST OCH KULTUR lockar också till sig flera besökare och är en viktig del i utvecklandet av turismen:

”Kultur är en av de avgörande faktorerna för vart unga vuxna turister styr kosan. Och en genomgående trend världen över är att man som turist vill under skinnet på den lokala kulturen”, skrev Pargas stads turismutvecklare Matilda Åberg i Skärgård (2016, nr 2).

Konst och kultur kan alltså öka turismen och det ger i sin tur mera jobb i skärgården. Men fram för allt gör konsten vår skärgård mera levande och intressant. ■

1 Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

2 <http://foss.fi/wp-content/uploads/2015/04/Next-stop-slutrapport.pdf>

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, har arbetat med olika utvecklingsprojekt i Åboland, varav största delen som anställd på Sydostens landskapsförbund. Hon har varit aktiv i Finlands öar och är för närvarande ordförande i Nötö Hembygdsförening.

e-post: kristin.mattsson@abo.fi
tfn. 040-568 4870

Foto: Lars Alvin

Filmer ska lyfta museer i skärgården

Text: Kristin Mattsson

Tryggve Örnell barkar remmare på Högsåra. Foto. Marina Saanila

Filmen till Korpo Hembygdsmuseum spelas in. Foto: Marina Saanila

Snart kan museibesökarna i Åboland se på filmer om gångna tider och fenomen i skärgården. Tio museer kommer att förses med kortfilmer som gjorts inom projektet *Levande historia i skärgårdsmuseer*. Filmerna kompletterar de föremål och historieber beskrivningar som finns på museerna. Meningen är att filmerna ska framhäva museernas egna karaktärer och berätta något om de områden där de finns.

Målet med filmprojektet är att öka museernas attraktionskraft, men också att ta tillvara skärgårdens kulturarv och berättelser. Enligt Lena Långbacka, platschef på Sydkustens landskapsförbund som driver projektet, visar filmerna hur livsvillkoren förändrats i skärgården.

- Filmen om motorbåtarnas intåg på 20-talet i skärgården visar till exempel hur motorerna förändrade livet särskilt för kvinnorna.

Marina Saanila är projektledare för filmprojektet. Hon berättar att filmerna görs för att levandegöra innehållet i museerna på ett nytt sätt.

- Filmerna gör det möjligt att se hur det var förr i tiden, att se och höra människor berätta. I flera filmer får man se hur något konkret gått till, som till exempel i filmen om hur man gjorde remmare förr. Det gör det lättare för museibesökaren att ta till sig det som visas i museet och utgör ett tillägg till en eventuell guidning.

INSPELNINGEN AV filmen om remmartillverkning krävde en del förberedelser.

Lena Långbacka och Marina Saanila på Syd kustens landskapsförbund ser möjligheter i att göra film om skärgårdslivet förr. Foto: Kristin Mattsson.

- Tillverkningen av remmare började med att man högg ner långa granar som användes till remmarna. Detta måste göras månader innan inspelningen, för att granarna skulle hinna torka innan man kunde gå vidare till nästa moment, som var att barka dem.

Filmen om kalkbränning gjordes också genom återskapande av hur man gjort förr. Sommaren 2016 gjordes ett unikt test för att prova på hur det kan ha gått till. En gammal jordugn byggdes upp och kalk brändes i denna. Testet lyckades, det blev kalk och en film om proceduren.

Lokalbefolkningen engagerad

De olika tidsepokerna, tillgången på fotografier och berättelser, de olika

intervjupersonerna och temana har gjort att filmerna blivit väldigt olika.

De flesta filmer går tillbaka till början av 1900-talet, men en film utspelar sig så tidigt som i mitten av 1800-talet. Den handlar om en lotsfamiljs öde i Korpo.

- Den filmen var utmanande att göra, eftersom det inte fanns fotografier eller dokumentation att få från den tiden. För den filmen gjorde vi därför iscensättningar. Den engagerade både barn och vuxna ortsbor och det är något som vi eftersträvat i projektet.

Överlag har lokalbefolkningen och föreningar, som ofta upprätthåller de små museerna i skärgården, varit engagerade i projektet. De är också tacksamma över att få en ny attraktion till sina museer.

- De som jobbar på museerna gör det till stor del frivilligt och på talko. Därför behövs

Museerna och vad filmerna handlar om:

Hembygdsmuseet i Pargas

Hembygdsmuseets huvudbyggnad, det så kallade Ordenshemmet, som bland annat användes som möteslokal för godtemplarlogen och nykterhetsföreningen Pargas Vål på 1900-talet.

Björkboda låsmuseum, Kimitoön

Björkboda Bruk genom tiderna och låsfabrikens betydelse för ortsborna och närsamhället.

Jungfrusunds museum, Högsåra

Hur lotsarna tillverkade och satte ut remmare innan plastremmarnas tid.

Industrimuseet i Pargas

Kalkbränning på 1700- och 1800-talet i Pargas.

Houtskärs skärgårdsmuseum

Hur båtmotorernas ankomst kring 1920-talet förändrade livet för skärgårdsborna.

Stenhuset, Utö hembygdsmuseum

Förbindelser till Utö innan förbindelsebåten kom 1964.

Sagalunds museum, Kimitoön

Wrethalla husmodersskola, 1906-1986.

Dalsbruks bruksmuseum, Kimitoön

Arbetarnas liv på Dalsbruks bruk, hur det var att jobba vid järnverket i början av 1900-talet.

Nagu Sjöfartshus

Rederi Ab Engship, landets största familjeägda rederi.

Korpo Hembygdsmuseum

Historien om lotsen Gustav Lundström och hans familj på Pellas gård i Rumar på 1800-talet.

Projektet förverkligas i Åboland av Sydkustens landskapsförbund i nära samarbete med skärgårdsmuseerna.

Projektet delfinansieras av programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland 2014-2020 genom Leader-gruppen I samma båt - samassa veneessä. Övriga finansiärer är Svenska Kulturfonden, föreningen Hedvigs minne, föreningen Konstsamfundet och Pargas Lokal-TV.

Två öppna lanseringstillfällen ordnas i maj: 4.5 i Pargas Hembygdsmuseum kl. 14.30 och 5.5 i Sagalund kl. 14.30.

// DET ÄR IMPONERANDE HUR MYCKET FRIVILLIGT ARBETE SOM GÖRS FÖR MUSEERNA

det projekt för att stödja dem i det fina arbete de gör, säger Lena.

Projektet har väckt tankar om hur museerna kunde vidareutvecklas i framtiden:

- Det finns ju många gamla föremål i museerna. Vi har en idé om att man borde göra filmer om hur föremålen används. Det kan vara lättare att förstå hur saker används om det visualiseras på film.

Marina fortsätter:

- Man kunde filma flera människor som berättar om sina erfarenheter om hur det var förr i skärgården, så att det skulle vara lättare att sätta sig in i deras liv.

TANKAR PÅ att göra presentationsfilmer om museerna finns också. Idag får museerna

väldigt lite utrymme i marknadsföringen av skärgårdskommunerna, och själva har de inte resurser att marknadsföra sig.

- Det är imponerande hur mycket frivilligt arbete som görs för museerna. De har små resurser och behöver därför mycket stöd utifrån, anser Lena och nämner att de kunde lyftas fram mer i marknadsföringen av skärgården.

- Det finns flera möjligheter att utveckla kulturfältet inom turismen.

Filmerna är på svenska men har textning på finska och engelska. De är gjorda i hög kvalitet i ett format med lång livstid. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, har arbetat med olika utvecklingsprojekt i Åboland, varav största delen som anställd på Sydkustens landskapsförbund. Hon har varit aktiv i Finlands öar och är för närvarande ordförande i Nötö Hembygdsförening.

e-post: kristin.mattsson@abo.fi
tfn. 040-568 4870

Victor Westerholm och skärgården

TEXT: Nina Söderlund

Att lyfta fram konstnärer, författare eller kulturpersonligheter i allmänhet är ett sätt att få mera livskraft i mindre lokalsamhällen. Det är inte bara storstäderna som har rätt att skryta med kändisar eller berömda personer och ordna vandringar i deras fotspår. Små byar eller öar kan göra det också. Ju fler av dem som bor i området som kan engageras i verksamheten, ju bättre blir det. Stora sedlar finns sällan att tillgå, så det är helt nödvändigt med frivilliga.

Det finns många lockande kulturaktiviteter i skärgården som utgår från en uppskattad författare, målare eller musiker som vistats på orten. Goda exempel är bl.a. Sibeliusdagarna i Korpo och den årliga litteraturveckan i Gustavs "Volter Kilpi Kustavissa" som är populära tillställningar i juli. Tove Jansson –kulten i Pellinge håller i sig och dit hittar människor från när och fjärran. På Åland är Anni Blomqvists hus lockande för många resenärer. För dem som planerar att inleda verksamhet där man lyfter fram en berömd person från

Den allra första guidade vandringen på Westerholm-stigen. Guiden är Rune Franzén. Foto: Alarik Repo.

orten kan följande historia kanske ge inspiration och vägledning.

De flesta som känner till landskapsmålaren Victor Westerholm (1860-1919) vet kanske att han verkade i Åbo som Åbo konstmuseums första intendent och som grundare av Önningebykolonin på Åland. Däremot är det få som vet att hans förkärlek för skärgården (som syns i otaliga av hans närmare 1000 verk) beror på att hans föräldrar och hela hans släkt i många generationer var från Nagu. Själv tillbringade han mycket tid i sin barndom hos sin mormor på Ernholm nära Kyrkbacken och det var hos henne han både lärde sig att skriva och att rita och teckna.

Intill gården fanns också en kohage, så det är lätt att föreställa sig att han fått sin första inspiration till de berömda kotavlorna redan som barn. I Nagu.

Kulturstig

Ryktena om Westerholms nära koppling till orten florerade under flera år i Nagu och till slut beslöts vintern 2013 att nu skall det definitivt redas ut vad som är sant och vad som kanhända är ”förlängd sanning”. Information i det lokala informationsbladet nådde både privatpersoner och föreningar, vilket ledde till att 30-40 personer en vintersöndag samlades för att diskutera

// MÅNGA ORTSBOR DELTOG I BYGGANDET AV STIGEN

Westerholm. Alla visste någonting, flera hade kopior av tavlor med sig, andra kunde berätta historier. Resultatet av träffen var att Victor konstaterades ha haft förfäder i otaliga byar i Nagu och att han troligen var släkt med väldigt många. Han stöddes av Nagubor då han som ung behövde pengar för att kunna studera utomlands, och som tack för det målade han tavlor som än i dag hänger i flera privata hem.

TANKAR OM vad man kunde göra för att uppmärksamma hans skärgårdsrötter listades, den ena idén vildare än den andra. En av dem som var med, Rune Franzén, inledde släktforskning och hittade information som egentligen ingen hade känt till tidigare. Han ansökte via föreningen pro Nagu om Leader –medel för en Victor Westerholm kulturstig, som invigdes 2014. Den både inleds och slutar i området var lille Victor suttit i sin mormors famn, målat sina kanske första penseldrag och insupit dofter och synminnen från kohagen. Många orsbor deltog i byggandet av stigen. Några bidrog med muskler och verktyg, andra jobbade mera med texter, bilder och foton.

En teckning från 1877 som Victor ritade som helt ung några tiotal meter från Skärgårdsvägen (där den går i dag) fanns plötsligt till försäljning i Bukowskis e-handel. Många Nagubor försökte få den inhandlad, men i sista minuten köptes tavlan av någon annan. Men snart blev det klart att denna ”någon” vistades i Nagu och därmed blev den

placerad på orten i alla fall. Den har stort känslovärde. I dag kan man avsluta kulturvandringen genom att stå på nästan samma ställe där Victor tecknade tavlan, utanför mormors hus (som tyvärr inte finns längre, det är ersatt av ett annat vackert hus). Men den mycket gamla stora eken intill som står kvar stark och ståtlig har Victor garanterat klättrat i.

Stigen är populär bland både invånare och turister, och på 14 informationstavlor finns information på tre språk om både Victors och Nagus historia.

Utställningen

När stigen blev klar och högtidligen invigd, blev det dags för nästa äventyr med Victors liv i fokus. En utställning. Vi visste att många av hans tavlor var målade i skärgården, men inte riktigt hur många eftersom skärgårdsmotiven inte har lyfts fram tidigare. En arbetsgrupp började jobba med att förbereda utställningen, som tidvis blev ett riktigt detektivarbete. Tavlor har spårats till privata hem på olika orter, Utöborna grävde i sitt kollektiva minne för att hitta information om tavlor som målades där på vintern år 1900, en för Nagu viktig teckning finns i Önningeby på Åland. Åbo konstmuseum, som har många skärgårdsrelaterade verk i sin ägo, lånar ut dem som passar i helheten, och Stiftelsen för ÅA ställer också upp. Och igen en gång är volontärerna guld värda: både frivilliga från

Nagu och Korpo ställer upp med att övervaka utställningen.

ÄVEN OM Skärgårdscentrum Korpoström under hela sin existens haft otaliga utställningar, visade det sig ändå att denna storutställning kräver en hel del förändringar i fråga om belysning, temperatur och säkerhet. Det är viktigt att man i sådana sammanhang också har professionella i sin närhet att diskutera med. Utställningens kurator, konstnären Sandra Nyberg har fått vara spindeln i nätet som ser till att det blir en fin helhet. Utställningen bjuder också på några utvalda verk av nutida finländska konstnärer för att skapa ett intressant samspel med Westerholms målningar – tillsammans bildar de kontraster, öppnar upp nya vyer och meningar samt kompletterar varandra. Historien möter – och återspeglas i – nuet.

VICTOR WESTERHOLM avled i Åbo i november 1919. I oktober gjorde han en utflykt till Korpo och målade en tavla: en strand, en brygga, några människor, en vit båt vid bryggan. Den tavlan letar vi ännu efter, den skulle passa så bra på utställningen. Just i Korpo. ■

Utställningen

Nya vyer – Victor Westerholm i skärgården

öppnar den 7 maj och pågår till sista augusti i Skärgårdscentrum Korpoström

www.sunnan.fi

ARTIKELFÖRFATTAREN

NINA SÖDERLUND, medlem i arbetsgruppen som planerat utställningen. Född och igen bosatt på ön Ramsö norr om Nagu.

E-post: nina.soderlund@abo.fi
Tfn +358 50 527 8180

Foto: Håkan Eklund

Renja Leino är
konstnärlig ledare
för residenset. Foto:
Kristin Mattsson

Spökhuset som blev konstnårsresidens

Text: Kristin Mattsson

Det röda höghuset vid Korpo färjfäste som i många år mestadels stått tomt, har igen fått nytt liv. Detta tack vare konstnären **Renja Leino** och hennes man, korpofödda **Bengt Andersson**, som 2014 förverkligade en mångårig dröm om ett konstnärsresidens i Korpo.

Färjhuset vid Retais färjfäste har sex lägenheter. Archipelago Art Residency in Korpo (AARK) har numera tre lägenheter i huset för konstnärer att bo och arbeta i, 1-3 månader i taget. Som mest har här bott sju konstnärer samtidigt.

“Inom AARK uppmuntrar vi till dialog mellan både nationella och internationella gäster, och med den lokala befolkningen.” Så står det på konstnärsresidensets officiella webbsida. Dialogen är också det som residensets konstnärliga ledare Renja Leino betonar när jag ber henne berätta om tanken bakom residenset.

- Vi har försökt få till stånd en dynamik som uppstår när möten sker mellan flera konstnärer.

RENJA ÄR konstnär och lektor i bildkonst i Åbo konstskola. Som konstnär har hon själv mångårig erfarenhet av att ha bott på residens runt om i Europa. Hon vet att det behövs ett antal konstnärer för att det ska ske fruktbara utbyten.

- Vi visste att vi lyckas bara vi har volym i projektet. Det behövs tillräckligt många

konstnärer för att dialoger och kollegiala möten ska uppstå.

Det har också varit viktigt att få huset befolkat året om.

- Alla årstider har något att ge. Det har varit vårt syfte att få besökare även under vinterhalvåret. Det tidigare mycket livliga huset med en gång upp till 16 barn har varit ett spökhushuset sedan 1990-talet. Det har varit tråkigt med tanke på att det är det första man möter när man kommer i land i Korpo. Vi ville ha ljus i fönstren och meningsfull verksamhet, berättar Renja.

Renja och Bengt började planera verksamhet till huset ända sedan de flyttade till Korpo år 1990 och förundrades över det ödsliga och övergivna huset. Planer på kursverksamhet och på att fylla huset med liv har funnits sedan 1990-talets början, men då fanns ingenting till salu.

Samarbete med Åbo 2011 och Barfotastigen

Planerna för residenset blev än mer konkreta i och med Åbos kulturhuvudstadsår 2011. Inför året planerades Contemporary Art Archipelago (CAA) - en utställning med samtidskonst och plats-specifika verk runt om i Åbolands skärgård. Samtidigt planerade en lokal arbetsgrupp en skulpturstig i Korpo. Projektet slogs ihop och CAA förverkligades som ett stort internationellt projekt där både internationella och lokala konstnärer medverkade. CAA gav kontakter och

Färjhuset i Korpo har fått nytt liv. Här vistas numera internationella konstnärer. Foto: Renja Leino

mersmak för internationellt konstskapande. Ur detta nätverk har sedan Barfotastigen i Österretais utvecklats, på initiativ av konstnärerna Pia Rousku och Sandra Nyberg. Sedan 2014 är Sandra Nyberg koordinatör för stigen. Längs den två kilometer långa skogsstigen finns miljökonstverk, som på olika sätt vill få åskådaren att se på naturen och sin omgivning med nya ögon. De flesta av konstverken byts ut varje år och hittills har tre konstnärer på residenset bidragit till utställningen. Gemensamt för Barfotastigen och AARK är att konst växer fram i samspel med naturen.

ÅR 2014 blev tre lägenheter i färjhuset till salu och då slog Renja och Bengt till. En förening bildades och lägenheterna inreddes i en neutral stil eftersom konstnärerna, som Renja säger, ska kunna fylla dem med egen

rekvisita och göra dem personliga under sin vistelse. Lägenheterna är ljusa och smakfullt inredda med fönster ut mot vattnet. Genom fönstren ser man färjan komma och gå mellan Korpo och Nagu. Från Nagu-sidan går förbindelsebåten Eivor ut till de yttre öarna, vilket ger fina utfärdsmöjligheter.

Emily Cussins från London är på besök i februari månad i Korpo. Hon njuter av lugnet och skogen.

- För en storstadsbo är det fantastiskt och ovant med tystnaden. Landskapet är så inspirerande och det är fantastiskt att det finns så mycket utrymme att röra sig fritt i. Jag har verkligen tid att tänka på mina processer.

Emliy gör foto- och filmkonst. Många konstnärer som vistats på residenset har representerat fotografi och filmkonst. Samtidigt med Emily är **Jiro Ishihara** från Tokyo i Japan inkvarterad i färjhuset. Han

AARK:s utställning Five Islands (kan ses fram till 17.4.2017). I förgrunden syns den engelske konstnären Mark Nixons verk. Foto: Renja Leino

har för avsikt att fotografera ur ett insektsperspektiv. Objekten är t.ex. finländska frukter och verktyg. Bägge tycker att kontrasten till de storstäder de kommer ifrån är fascinerande.

PÅ NÄTET finns information om residenset där konstnärer fyller i en ansökan om att bli antagna. Konstnärerna kommer från spridda håll, från t.ex. USA, Kanada, Japan, Australien och runt om Europa. Några har kommit en andra gång för att njuta av lugnet. Hittills har över 50 professionella konstnärer bott i residenset.

Renja betonar professionaliteten och berättar att hon ganska snabbt får en uppfattning om konstnären är seriös, genom att se på ansökan och referenser. Det är inte bara arbetet med att vaska fram konstnärer som tar sin tid. Ännu mera tid tar det att ta hand om dem när de väl kommer, visa runt

och se till att allt fungerar. Allt det här gör Renja och Bengt utan lön.

- Jag har ju ett ansvar för att allting ska fungera här. Jag kan aldrig riktigt veta hurdan en människa är och hur hon eller han fungerar i en ny miljö.

Tid att tänka

Några större missöden har inte skett, men det händer att Renja och Bengt hjälper till med skjutsar främst till matbutiken, jagar rätt på borttappade mobiltelefoner, och informerar om praktiska detaljer som är bra att veta om man ska bo i färrhuset.

- Naturen är väldigt rik här. Det är inte bara det öppna vattnet som konstnärerna tycker om, vilket man kanske kunde tro. Gemensamt för alla är att de uppskattar skogen och att det finns möjlighet att fritt ströva omkring i den. Den rena luften och

Retais träsk, en liten insjö i skogen. brukar också uppskattas. Under sommarmånaderna är det särskilt intressant att plocka bär och svamp. Folk uppskattar att de har tid att tänka. En del tar i bruk nya metoder som de inte har provat på förut. Andra får nya teman för sin konst.

Renja berättar om en holländska som försökte få syn på en orm och lyckades bonga hela tre stycken. Ormen ledde sedan till en serie målningar och skisser och ett nytt skulpturalt verk hemma i Holland.

Konstnären lyckades samtidigt bota sin ormskräck.

AARK har inga krav på att konstnärerna ska prestera något visst eller få något färdigt under sin vistelse. Den behöver inte heller resultera i en utställning. Viktigare är att man ska ha tid att tänka och utveckla sig själv. Besökarna representerar ett brett fält inom nutidskonsten; bildkonst, video, musik, litteratur, teater. AARK har ordnat öppet hus så att den lokala befolkningen och turister

fått möjlighet att bekanta sig med verksamheten i residenset. De kommer också att delta i årets Konstrunda.

DÅ MÅNGA konstnärer samlas på samma ställe uppstår ibland intressanta samarbeten. Ett sådant skedde i fjol då konstnärer från USA, Kanada, Finland, Polen och Britannien träffades i AARK och ville komma tillbaka med en utställning ett år senare. Resultatet är utställningen Five Islands som finns att se fram till mitten av april i Skärgårdscentret Korpoström. Ett annat spontant utbyte skedde då sju konstnärer från sex olika nationer tillsammans gjorde en film tillsammans som samtliga spelade med i. Möjligheten att stanna upp och njuta av ett annorlunda landskap i en annan del av världen ger kraft åt nya ideer. Korpo och det finländska skärgårdslandskapet inspirerar och sätter spår i konstverk långt utanför våra kuster. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, har arbetat med olika utvecklingsprojekt i Åboland, varav största delen som anställd på Sydkustens landskapsförbund. Hon har varit aktiv i Finlands öar och är för närvarande ordförande i Nötö Hembygdsförening.

e-post: kristin.mattsson@abo.fi
tfn. 040-568 4870

Vi finns också på Skriftly!

Skriftly samlar innehållet från de
finlandssvenska tidskrifterna.

Skriftly ger läsarna mångsidiga
möjligheter att hitta, följa och läsa
digitalt innehåll som berör och
intresserar dem, tvärs igenom
tidningslandskapet, för en låg
månatlig summa.

SKRIFTLY
skriftly.fi

Vi utvinner konst ur Kökar

TEXT: Christian Pleijel

Företag som utvinner malm, mineraler och olja lokaliseras till platser där fyndigheter, jordmån eller klimat leder till hög produktivitet. Så är det också med konst. Konstnärer som utvinner ord, bilder och musik lokaliseras till platser där de gör fynd, finner jordmån för sina tankar och ett förmånligt skaparklimat som leder till hög produktivitet. Jag tänker på kända platser som Grès-sur-Loing, Skagen och Önningeby.

Jag tänker också på den amerikanske professorn Richard Florida som visar hur städer med hög koncentration av teknologi, konstnärer och bohemer också har en stark ekonomisk utveckling. Han menar att en plats är mer nyskapande genom att vara tilldragande för talanger, än genom infrastrukturprojekt som sportanläggningar, spektakulära byggnader och shoppingcentra. Florida har ett eget rankingssystem som värderar städer med "bohemindex", "gayindex" och "mångfaldsindex".¹ Han skrev: "Tillgången på talangfulla och kreativa människor är för det moderna samhället samma som

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Creative_class

tillgången på kol och järn var för stålproduktionen”.

På Kökar levde vi förr av tillgången på säl, fisk och fågel, men nu är det snarare vår särart och kultur som ger oss inkomster. Vi lever till stor del på en produkt som inte tillverkas i fabriker utan i människors hjärnor: upplevelse. Denna upplevelse är sammansatt av Kökars storslagna skärgårdslandskap som är 2165 km² stort, vår karga natur med 64 km² land, holmar och skär, väder och vindar, fågelliv och klara stjärnhimlar, en sällsam historia som inkluderar bronsålder, medeltid, utskärens fiske- och jaktkultur, världskrig, livaktig nutid och en rik musiktradition.

Upplevelsen skulle inte vara så stark om inte författare och målare hade känt den, sett

den, skrivit om den, målat den och därmed skärpt sinnena och upplevelsen hos oss vanliga människor. De låter oss se med sina ögon, de ger oss ord att uttrycka vad vi känner med, de lånar oss sina hjärnor att tänka med. De förtydligar och förstärker upplevelsen av Kökar.

ÅR 1977 blev en gästateljé på Kökar resultatet av ett internationellt konstnärsutbyte mellan Åland, Irland och Katalonien. Sedan dess erbjuder ateljén – the Åland Archipelago Guest Artist Residence – artister som vill hitta inspiration från naturen en generös möjlighet att utveckla sitt arbete. Den grundläggande idén är att upplevelsen av en ny omgivning är en jordmån, en fyndighet, ett klimat för kreativt arbete.

Satu Kiljunen.
Foto: Christian Pleijel.

Gästateljén ligger i Hellsö vid vackra Väster i Sundet i en byggnad som tidigare har varit hälsogård och kommunkansli. Den innehåller två lägenheter: en med två rum, kök och toalett, en med ett rum, kök och toalett. Lägenheterna delar dusch, där finns sängkläder och handdukar, där är varmt och ombonat året om eftersom den också används vintertid.

MÅNGA VILL till kökarateljén: föreningen KökarKultur rf² som ansvarar för gästateljén får varje år in ett trettiotal ansökningar och fördelar vistelsetiden emellan dessa. Finländska kulturarbetare dominerar men det finns också gäster från exempelvis USA, Japan, Storbritannien och Norge.

Nästan 1000 konstnärer har gästat Kökar

Tack vare eldsjälens och konstprofessorn Satu Kiljunen har nästan ettusen konstnärer gästat Kökar sedan starten. Bilden av Kökar har genom konstnärers ögon förmedlats till exempelvis Brasilien, Afrika, Italien och Helsingfors. Värdet av detta för Kökar som samhälle, för vårt varumärke, för vår attraktionskraft är mycket stort, lika stort som Artipelag har för Värmdö i Stockholms skärgård och Naoshima har för ön Seto i Japan (två exempel som Pia Prost tar upp i sitt utmärkta examensarbete ”Benchmarking of Island Visitor’s Centres³”).

² www.kokarkultur.com

³ <https://europeansmallislands.files.wordpress.com/2016/10/island-visitors-centre.pdf>

TÄNK OM vi kunde skapa ett virtuellt konstmuseum med alla dessa bilder, filmer, skisser, ljud och ord om Kökar! Antalet träffar på Google är flera tusen, många leder till bloggar och sajter som gästande konstnärer har, där du ibland får se deras verk skapade på Kökar, ibland kan läsa om deras upplevelser. Två citat:

“Vissa öar är små som bussar och på en av dessa skall vi filma i söndag”. Intressant att jämföra en ö med en buss, där ser man vad man kan lära av andra.

“Det är lyxigt med mörker, tystnad och stjärnhimmel; Verksamheten vid Kökars gästateljé i gamla hälsogården i Hellsö pågår året om. Just nu vistas den finska författaren

och översättaren Kristiina Lähde där - det är hennes andra vinter på Kökar. Här finner hon arbetsro.”⁴

Vi utvinner konst ur Kökar, delvis genom oss själva, vi som bor och lever här. Vårt eget konstnärskap är starkt och stärks av gästande konstnärer som utvecklar vår identitet, förtydligar vår persona, gör oss stolta över och medvetna om våra värden.

”Ställen som lyckas attrahera och behålla kreativa människor blomstrar; de som inte gör det misslyckas” (Richard Florida). ■

⁴ <http://www.radiotv.ax/kulturen/ar-lyxigt-morker-tystnad-och-stjarnhimmel>

ARTIKELFÖRFATTAREN

CHRISTIAN PLEIJEL är bosatt på Kökar, stolt revisor i föreningen KökarKultur rf, programdirektör vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm och generalsekreterare för ESIN – the European Small Islands Federation (<http://europeansmallislands.com>).

E-post: christian@pleijel.ax

Malax Storskär - kultur och tradition under flera hundra år

Text: Jessica Sundman

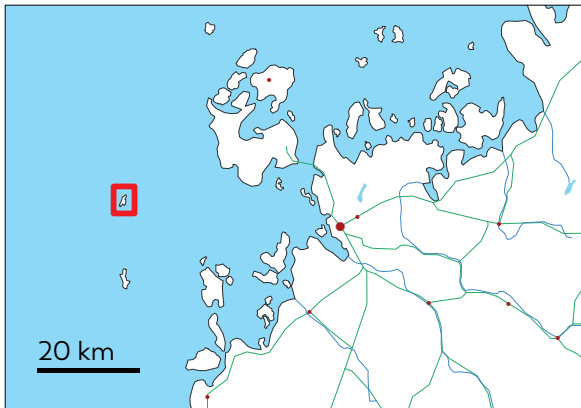
Malax Storskär, jungfrun i havet, ligger en bra bit ut i skärgården. Från hamnen i Åminne i Malax är det 42 km ut till Storskär och resan tar ca 1,5 timme med motorbåt. Storskär är en del av Rönnskärs skärgård och ett naturskyddsområde som förvaltas av Forststyrelsen och samfälligheterna i Över- och Yttermalax.

På ön mellanlandar mängder av småfåglar och en stor del av den finländska populationen av bergand, en av Kvarkens ansvarsarter (ansvarsart=hotad art på nationell nivå), håller till vid Storskär. Den rika floran och miljötyperna är ett resultat av den mänskliga verksamheten, landhöjningen och en basisk berggrund. På ön finns 14 stugor, men oräkneliga är alla de stenkojor och byggnader som uppförts på Storskär. För även om Storskär ligger långt ute

i ytterskärgården har ön använts av människor under hundratals år.

Storskärs intresseförening rf grundades 2011 och har ca 50 medlemmar. Föreningen har under de senaste åren bedrivit två Leader-projekt där man strävat till att utveckla Storskär som ett besöks- och utflyktsmål. Vackra sommardagar kan antalet besökare uppgå till några tiotal. Projektmedel har beviljats av Aktion Österbotten rf. Föreningen bevakar stugägarnas och fiskarnas intressen på ön, arbetar för att fiske och jakt skall kunna bedrivas och för bevarandet av byggnaderna på Storskär.

LENA OCH Martin Talvitie är två av eldsjälarna i föreningen och ett välkänt par i trakten. Många gånger har de företrätt fiskerinäringen som yrkesfiskare, men de är även lokalt aktiva i övriga sammanhang. Lena kan titulera sig som författare, har varit ordförande för Österbottens yrkesfiskare och politiskt engagerad. Martin sitter som medlem i Korsnäs-Malax fiskeområde och i arbetsgrupper som rör fiskerifrågor. När det

Innehåller data från Lantmäteriverkets Generalkarta 1:4 500 000, 03/2017

gäller arbetet på Storskär har de varit engagerade länge. Familjen Talvitie har vistats på Storskär sedan slutet av 1980-talet då de byggde en stuga på ön. Deras engagemang för ön bottnar inte enbart i näringsaspekten, utan även i en fascination över de upplevelser som Storskär erbjuder, känslan för öns långa historia och naturen. En gång bevittnade de överraskande en härfågel som tvättade sig i aska.

Leader-projektets syfte har varit att vårda och synliggöra kulturhistorien och tillgängliggöra den för besökare. Storskär är inte bara ett trevligt resmål ute i skärgårdsnaturen, utan också en kulturhistorisk skatt. I det första Leader-projektet, Storskär I, förbättrade man möjligheterna till att ta sig runt på ön genom att ta fram stigar, placera ut bänkar och bygga ett vindskydd. Med övrig finansiering kunde man dessutom bygga ett utkikstorn på ön. I det andra projektet, Storskär II, är planerna att bygga ett dass för besökare, ett förråd för de gemensamma verktygen som används för området skötsel, en flytbrygga, att iordningsställa en lada som donerats till

föreningen samt sätta upp krakastänger. Föreningen har även en interaktiv karta som utvecklas fortgående.

KULTURHISTORISKT ÄR kyrkogården det mest anmärkningsvärda på ön. Storskärs namn var tidigare faktiskt Kirkegårdsskär och antagligen anlades kyrkogården redan på 1500-talet. Det finns flera historier bakom kyrkogården. Det finns belägg för att det var biskop Arvid Kurck som invigde kyrkogården då han 1522 kom till ön på flykt till Sverige. Hans döttrar dog och blev begravda på ön varvid kyrkogården fick sin början.

Enligt en berättelse av biskop Olaus Bratt från 1674 var gravarna på Storskär mytomspunna redan på 1600-talet. Historierna har vissa gemensamma inslag: det rör sig om ett sällskap (två kvinnor finns med), som blir strandsatt på ön. I många historier ingår en biskop i sällskapet. De flesta svälter ihjäl på ön, och lämnar sin historia nerskriven på papperslappar, i sanden eller till och med på väggarna skrivna i blod.

En av de 7 jungfrudanserna på Storskär.

KYRKOGRÅDEN LIGGER på öns högsta område, ca 14 meter över havet. Ett stengärde omsluter kyrkogården med 8-9 gravar. De största gravarna, eller rösen, markerar de två kvinnornas gravar. Begravda på platsen är även en fiskare vid namn Martin som dog 1844 och ett litet spädbarn som fötts och avlidit på en av öarna. Kyrkogården vandaliserades i slutet av 1800-talet då sjömåtningsexpeditionen år 1884 reste ett sjömärke och använde sig av stenar från kyrkogården. Saken anmäldes och en restaurering genomfördes 1888.

Jungfrudanser

Det finns sju stycken dokumenterade jungfrudanser på Storskär, varav en av de bäst bevarade finns vid kyrkogården. I Finland finns ungefär 200 jungfrudanser, alla vid kusten. Deras funktion och ålder är okända, men de anses ha haft en betydelse för ritualer eller lekar. Att det finns så många på Storskär indikerar att ön har haft stor betydelse för människor. Jungfrudansen på Storskär finns omskriven i den första delen av boken *Livet bland Kvarkens söner och döttrar*, skriven av H.R.A. Sjöberg (1925). Enligt sägen skapades jungfrudanserna av det strandsatta sällskapet. I samband med deras olyckliga öde skall även en penningskatt ha blivit begravd på ön, och den som klarar av

att stiga ur jungfrudansen på rätt sätt skall finna skatten med kopparmynt.

ÖVRIGA KULTURHISTORISKA fynd är tomtningar, två fångstgropar och en kompassros. Enligt Martin har kompassrosen en missvisning på tre grader. På 1500- och 1600-talet byggde man så kallade stenkojor, eller tomtningar, för övernattnings- och lagring. Stenkojorna består av väggar upplockade av sten och som tak har man förmodligen använt sig av segeldukar, kvistar eller näverkonstruktioner. Stenkojorna ersattes på 1600-talet av trähus då fisket blev viktigare för hushållen och man spenderade mer tid ute i skärgården. Totalt finns åtminstone ett trettiotal tomtningar på Storskär.

De ekonomiskt mest betydelsefulla verksamheterna på Storskär torde ha varit fisket och säljakten, slättern och bete. Fiske och säljakt var antagligen den primära orsaken till att ön togs i bruk av människor. Det finns uppgifter om fisket ända från 1500-talet. I räkenskaperna från Korsholms kungsladugård har man räknat in sju tunnor strömming från nätfiske. Fogden Hans Ingesson besökte ön år 1560 och då fanns 50 bönder på ön med 25 fiskebåtar. Fyra år senare hade antalet fiskande bönder stigit till 75 och antalet fiskebåtar var 37. Bönderna var från dagens Korsholm, Laihela, Malax och Närpes. Av fångsten betalades en sjättedel som skatt till kronan. Under 1500-talet var den årliga konsumtionen av saltad strömming drygt två tunnor.

LOTSARNA PÅ Rönnskär arrenderade höväxten på Storskär, och på lotsbacken fanns ett flertal hus byggda av lotsarna som sommarhus. Bärningen av hö var viktig för att säkra vinterfodret åt korna. Tillsammans med djurbetet har slättern hållit landskapet på Storskär öppet. Slättern var omfattande och man tog tillvara allt gräs under träden och även sjögräs. För en del familjer var det slättern som var huvudorsaken till vistelsen

på Rönnskär, inte fisket. Med sig till Storskär hade familjerna getter, kor och ibland en liten gris som slaktades på hösten före hemfärden.

Idag är fisket den enda ekonomiska verksamheten på ön. De rika fiskevattnena har varit en viktig resurs för kustbefolkningens överlevnad, och därmed även gett upphov till ägandekonflikter. År 1556 inrättades Korsholms kungsladugård av Gustav Vasa och Storskär, eller Kirkegårdsskär som det hette då, var kungsladugårdens fiskeläger. Bönderna i trakten var ålagda att utföra tre dagsverken på Kungsladugården, utförde man den på fiskeläget fick man behålla en tredjedel av fångsten. Bönderna i Malax och Sundom gjorde en bytesaffär, antagligen år 1635 med förmyndarregeringen, där Långskär byttes mot Storskär. Dokumenten försvann och äganderätten till Storskär har därmed orsakat en del konflikter byarna emellan. På 1720-talet blev det konflikter med Vallgrundsbör. Kronofiskeinstitutionen inrättades på 1770-talet. Forststyrelsen

utarrenderar kronofiskevattnena vid Storskär sedan 2001.

FÖR DE allra flesta hör skärgården speciellt sommaren till. Idag ordnas det inte mera danser och gudstjänster på Storskär. Däremot ordnar Storskärs intresseförening varje år en sommarfest. Denna sommar hoppas man få bidrag till transporter för att kunna bjuda in flera besökare. Målsättningen med Leader-projekten har varit att tillgängliggöra Storskär för besökare och bevara den unika miljön genom skötsel. Besökare på Storskär erbjuds vandringsmöjligheter, kulturhistoria och vackra miljöer. I viken som uppstått då Storskär och Lillskär förenades genom landhöjningen finns även en fin sandstrand. Storskärs intresseförening hoppas att besökare skall hitta ut till Storskär och ta del av den spännande skärgårdskulturen och dess historia!

Läs mera: <http://storskar.weebly.com/> ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

JESSICA SUNDMAN är född och uppvuxen i Vasa, men bor numera i Malax. Hon är biolog till utbildningen (FM från Åbo Akademi). Biologilärare. Jobbar på Kustaktionsgruppen, som är en del av Aktion Österbotten, med fiske-Leader.

e-post: jessica.sundman@abo.fi

Fyren på Utö kom att bli en stor del av Gunnars yrkesverksamma liv. Foto: Pia Prost.

Gunnar – en tusenkonstnär och äkta utskärsbo

Text: Kristin Mattsson

Fiskare, fyrmästare, båtbyggare. Det är några av de yrken som Gunnar Andersson har hunnit med under sitt snart 90-åriga liv. Största delen av livet har han dock arbetat på fyren på Utö, först som fyrvaktare, sedan som fyrmästare. Med sitt livsperspektiv har Gunnar mycket att berätta, inte bara om sig själv utan också om en tid då skärgården genomgått de största förändringarna. Han har erfarenhet av att ha bott på flera holmar i Åbolands skärgård; Alskär, Nötö, Helsingholm, Knivskär och Utö.

Gunnar tar emot inför ”födelsedagsintervjun” i sin trivsamma etta på Kyrkbacken i Nagu. Vi ska träffas och diskutera ett långt skärliv med allt vad det inneburit. Liksom många andra pensionärer från öarna i yttre skärgården tillbringar Gunnar vinterhalvåret på fastlandet. Tillgången till läkare och service gör att det är bekvämast så.

Gunnar föddes på Alskär. Hans levnadssaga börjar dramatiskt. Eftersom pojken var klen och det inte var säkert att han skulle överleva arrangerades ett nöddop. Ett par från grannholmen Rävskär kallades till det Anderssonska hemmet för att förrätta ett nöddop för Gunnar som föddes som

|| JAG HÖLL HONOM I HANDEN OCH SKULLE HA VELAT FARA MED HONOM HEM.

tredje i en syskonskara på sju barn. Vem som helst som själv är döpt kan enligt den finska kyrkan förrätta ett nöddop av ett barn och därför kunde uppdraget ges åt Rävskärsborna. Gunnar överlevde, och som liten pojke var han sin fars fiske- och skyttekamrat.

Fågelskytte och saltströmning

Familjen var självförsörjande, som de flesta andra i skärgården. Man odlade det som fanns att odla och på vårarna for man ut till fiskeskären där man fiskade fram till midsommaren. I butikerna fanns ett mycket begränsat utbud. Gunnars familj handlade i Nötö andelshandel, som var en filial till andelshandeln i Nagu.

- Det fanns inte potatis i butiken. Inte fanns det kött eller korv heller. Men efter krigsåren ändrades det, berättar Gunnar.

- Då fanns det att köpa smör i paket och korvlinkar.

- Fågelskytte var en näring, kan man säga. Man försökte inte bara få så mycket att det räckte för dagen, utan man sköt och saltade allor i hundratal. Man hade så det räckte över hösten och vintern tills nästa vår då det

igen blev öppet vatten och dags för fågelskytte.

Inkomster till familjen skaffade fadern genom att sälja salt strömning.

- Det var viktigt att få iväg strömningen så tidigt som möjligt. Strömningen saltades och fördes till städer och torg. Det var åtråvärt att få den nysaltade strömningen. Det som såldes saltades.

- När jag var fyra, fem år var jag med pappa till Åbo och han hade två tunnor strömning med sig - det betydde 200 kilo för det rymdes ett 100 kilo i en tunna - som han försökte sälja till fiskköparna på torget. Dom gjorde förpackningar av olika slag och hade leveranser till hotell, åldlingshem och firmor som de hade avtal med.

GUNNAR MINNS en gång då uppköparna plötsligt inte mera var intresserade av deras strömning.

- Ålänningarna hade börjat skicka fisk med förbindelsebåtar så att uppköparna kunde få flera ton per dag. Telefoner fanns ju inte på den tiden så att de hade kunnat ringa och berätta att de hade fått tillräckligt med fisk. Pappa bad om att få ens något för strömningen, så mycket att det räckte till

Gunnar har alltid varit intresserad av träslöjd. Den här fisken som hänger hemma på hans vägg har han snitt av virke som flutit iland på Utö. Foto: Kristin Mattsson.

saltet som hade gått åt för att salta den, men de ville inte ha den.

Far och son blev tvungna att åka tillbaka till Alskär med strömmingen, en resa som tog ungefär fem timmar med motorbåt, tur och retur tio timmar. Enligt Gunnar fanns det på den tiden motorbåtar bara på varannan holme.

Skoltiden på Nötö

När Gunnar blev sex år tog det slut med att vara ute på fiskeskären och på fågelskytte med fadern.

Gunnar började i folkskolan på Nötö och där stannade han tills han gått skriftskolan.

- Det var inte trevligt alls. Jag var till butiken med pappa innan han lämnade mig på Nötö. Jag höll honom i handen och skulle ha velat fara med honom hem. Men jag fick en ask pax-karameller som tröst och då fick han fara hem.

Det fanns inget internat för eleverna utan föräldrarna måste själva skaffa inkvartering för barnen.

- När jag hade varit ett år i skolan på Nötö hade min pappa talat med Jansén att om jag blir kvar på ön när skolan slutar och är

springpojke åt honom på sommaren så får jag skolvarter till vintern gratis.

Gunnar ler åt min fråga om vad han gjorde på fritiden. Han arbetade ju mest när han inte gick i skola.

HAN VAR med och skördade, skar med lien, plockade örter för hand, lyfte halm med högaffel, högg ved, bogserade ved och så vidare.

- På vintrarna när det var köris var det många gånger som jag efter skolan klockan två fick fara med häst till Sälgholm med dynga och gödsel. Det var arbetsamt och kallt. Man skulle ha frusit i ihjäl om man inte hade gått bredvid hästen för inte hade man ordentliga kläder på den tiden.

- På morgnarna skulle korna mjölkas på holmarna och då var jag med ibland. Det var väckning klockan fyra eller fem, beroende på om det blåste.

Arbetsuppgifter fanns hur mycket som helst. Ett uppdrag var också att under skriftskoletiden ro med två flickor från Själo till Kyrkbacken dagligen.

Gunnar berättar om ett skörgårdsliv fullt med arbete och umbäranden. Foto: Kristin Mattsson.

Livet som fiskare

En dag kom det ett brev till Nötö av en Helsingholmare som behövde en fiskekarl som kunde fiska och salta strömming. Helsingholmarens bjöd 3000 mark i månaden.

- Hade jag redan fått 1000 mark hade jag varit glad, men 3000! Ingenting kunde hindra mig. Så jag sa åt Jansén att jag far till Helsingholm.

Vid 21-års ålder ryckte Gunnar in i militären. Efter militärtjänstgöringen blev det fiske på Knivskär, där Gunnar provade på laxfiske.

- Fagerström från Rosala hade fiskat lax. Han hade sneplat på hur danskarna gjorde och lärt sig fiska med revar. Han fick ihop 150 revar. Efter en fiskefärd kom han hem med stora laxar som vägde över 20 kilo, mera än vad han hade kunnat drömma om.

Gunnar hakade på det nya sättet att fiska och begav sig ut till havs med två

besättningsmän för att fiska lax. Laxfisket gav dessvärre inte någon större förtjänst i förhållande till vad det kostade.

- Att lägga skötor tyckte jag inte om, det var kallt och riskfyllt, arbetsamt.

TÄNKTE DU någonsin på att bli något annat än fiskare?

- Nå inte tänkte jag något speciellt. Men jag hade heller ingen talan, det fanns inga möjligheter att gå i skola. Jag skulle inte ha haft något emot att gå i Åbo i skola. Det var lärorikt, speciellt historia och geografi var intressant. Men i skolan på Nötö läste man bara, t.ex i Fänrik Ståls sägner, att ”där ger fienden en eld”. Inte visste någon i klassen vad det betydde. Man läste bara, det vara bara att rabbla upp, berättar Gunnar och låter förstå att pedagogiken på den tiden var bristfällig, även om han tyckte om att lära sig.

Gunnar provade på vassbuksfiske men det lönade sig inte heller då vassbukan försvann.

II JOBBET LÄRDE HAN SIG EFTERHAND.

Nu följde flera år av notdragning på vintern och stockbogsring på sommaren.

Vid sidan av fiskandet byggde Gunnar små motorbåtar, s.k. sumpjollar och ekor. Det blev ungefär en sumpjolla per år. Ryktet gick och det kom in beställningar. Fortfarande finns ett exemplar av Gunnars båtar i gott skick kvar i Kirjais.

Arbetet på fyren

År 1960 sökte och fick Gunnar tjänsten som fyrvaktare på Utö. Jobbet lärde han sig efterhand.

- Jag visste att det inte kan vara en omöjlig sak att lära sig. Men visst var det ju ett och annat, det var elektriska grejer, motorer, som skulle skötas. Det var fyrmästaren som i sista hand hade ansvaret. Om något gick sönder rapporterade man till fyrmästaren.

Förutom Gunnar och fyrmästaren fanns det tre andra fyrvaktare. När fyrmästartjänsten år 1964 blev ledig ringde lotsfördelningschefen och erbjöd Gunnar tjänsten.

- Tackar, tackar för förtroendet men jag klarar nog inte det, svarade Gunnar.

Men det trodde lotsfördelningschefen, så Gunnar anställdes och arbetade sedan som fyrmästare ända fram till sin pension.

Gunnar har alltid velat lära sig nytt och skaffa sig kunskaper för sitt yrke. På Utö hade han så mycket fritid att han gick Hermods brevkurser i maskinlära och elektronik. På eget initiativ gick han också en kurs i gassvetsning som han hade tänkt bekosta själv.

- När jag frågade om jag kunde ta ledigt i tre veckor för att gå kursen, erbjöd sig sjöfartsverket att betala den. Jag fick dessutom dagtraktamente. Det här hade jag inte alls väntat mig.

Gassvetsning ansågs vara bra att kunna i arbetet. Till fyrmästarejobbet hörde också att göra meteorologiska observationer. Ett minne från den här tiden var att barnen blev förbannade när sirenen tjöt, eftersom de trodde att det var den som alstrade dimman, eller ”tjocka”, som Gunnar säger.

NÄR UTÖ Hembygdsförening hade byggt sin hembygdsgård ordnades en dans.

- Dit for jag för att jag var nyfiken.

Klockan ett på natten var dansen slut men inte var natten slut då ännu. På hemvägen gick jag med dom andra från dansen upp till byn. Där stod en grupp med människor, de flesta utöbor, som inte visste vad de skulle göra. Då föreslog lotsen Lindström att vi går hem till honom. Alla hade flaskor med sig. Svärmodern i huset kokade kaffe åt sällskapet men Lindström sa att hon inte behöver koka mera än att det räcker till halva koppar. Sen satt han en 75:a på bordet som var och en själv fick krydda sitt kaffe med.

- Kvinnorna stod lite vid sidan om och jag hörde att dom pratade och undrade vem jag var. ”Det är Knivskärs Gunnar” hörde jag någon säga. Jag låtsades om ingenting.

Klockan halv sex på morgonen bröt Gunnar upp från festen. En kvinna slog följe med honom och de gick en bit tillsammans. Gunnar frågade var hon bodde.

- I det där huset nedanför Hembygdsgården sa hon och pekade.

Här, mitt i vårt samtal, stiger Gunnar upp och går fram till väggen med fotografier på huset som kom att bli hans hem på Utö.

Han gifte sig så småningom med kvinnan som hette Etel, och flyttade in i hennes barndomshem. Etel och Gunnar adopterade två barn, en pojke och en flicka.

Förbindelserna viktiga

Vi pratar om mentaliteten förr. Det som Gunnar lyfter fram är hjälpsamheten. Folk hjälpte varandra och ställde upp på talkon. Det ordnades vedhuggartalkon, man byggde hus och timrade bryggor åt varandra. Den som deltog i talkon fick mat för dagen men inga pengar.

- Man blev tillfrågad om man kommer några dar på talko. Det var svårt att komma till rätta utan andras hjälp.

DEN VIKTIGASTE förändringen för Utö har enligt Gunnar varit tillgången på båtförbindelser.

- Det var trögt, trögt, trögt att få till stånd någon förändring. Det var ett rysligt trauma att vi saknade förbindelser, kommunen brydde sig inte utan man fick sköta sig själv.

En grupp aktiva på Utö gjorde en gemensam skrivelse där de framhöll att det skulle behövas en förbindelsebåt till Utö, helst tre gånger i veckan. Gunnar var med och arbetade för båten.

- Med Christoffer Taxell diskuterade vi alla möjligheter då han var här med egen båt.

EFTER NÅGRA påtryckningsresor till Helsingfors blev resultatet att Utö fick förbindelsetrafik två gånger i veckan.

Gunnar anser fortsättningsvis att förbindelserna är viktigast för skärgården.

- De planerade avgifterna som var tänkta att införas, som ett experiment på två år, skulle ju avfolka skärgården, säger han upprört.

- Viktigt för Utö är också butiken och skolan som gör det möjligt för barnfamiljer att bo här.

Jag frågar om vad som är det bästa med att bo på Utö.

- Det är svårt att svara på det. Jag är ju van med hav och vatten, det är en känd miljö för mig. Man har inte behövt ledsna och vara utan arbete på Utö, utan det har behövts hjälp hela tiden. Det har varit hjälp med husbyggen, med att hacka bort is, göra

blomland, trappor och så vidare. När jag kom hade jag min fiskebåt med mig, och folk har varit med och fiskat med mig. Och det har aldrig varit några oenigheter mellan utöborna.

Gunnar har inte varit rädd för nya utmaningar, om det så har gällt att prova på nya jobb eller på nya lösningar. Gunnar är något av en tusenkonstnär. Han provade på laxfiske när det var nytt, han var den första i Åbolands skärgård att sätta in en dieselmotor i en båt och han tackade ja till fyrmästarjobbet även om han tvivlade på att han skulle klara det. Han har dessutom varit ordförande för Utö Hembygdsförening och delaktig i utvecklandet av förbindelsebåtstrafiken till Utö.

Sin 90-års-dag, den 13.4, firar han med många vänner på Léscale i Nagu. ■

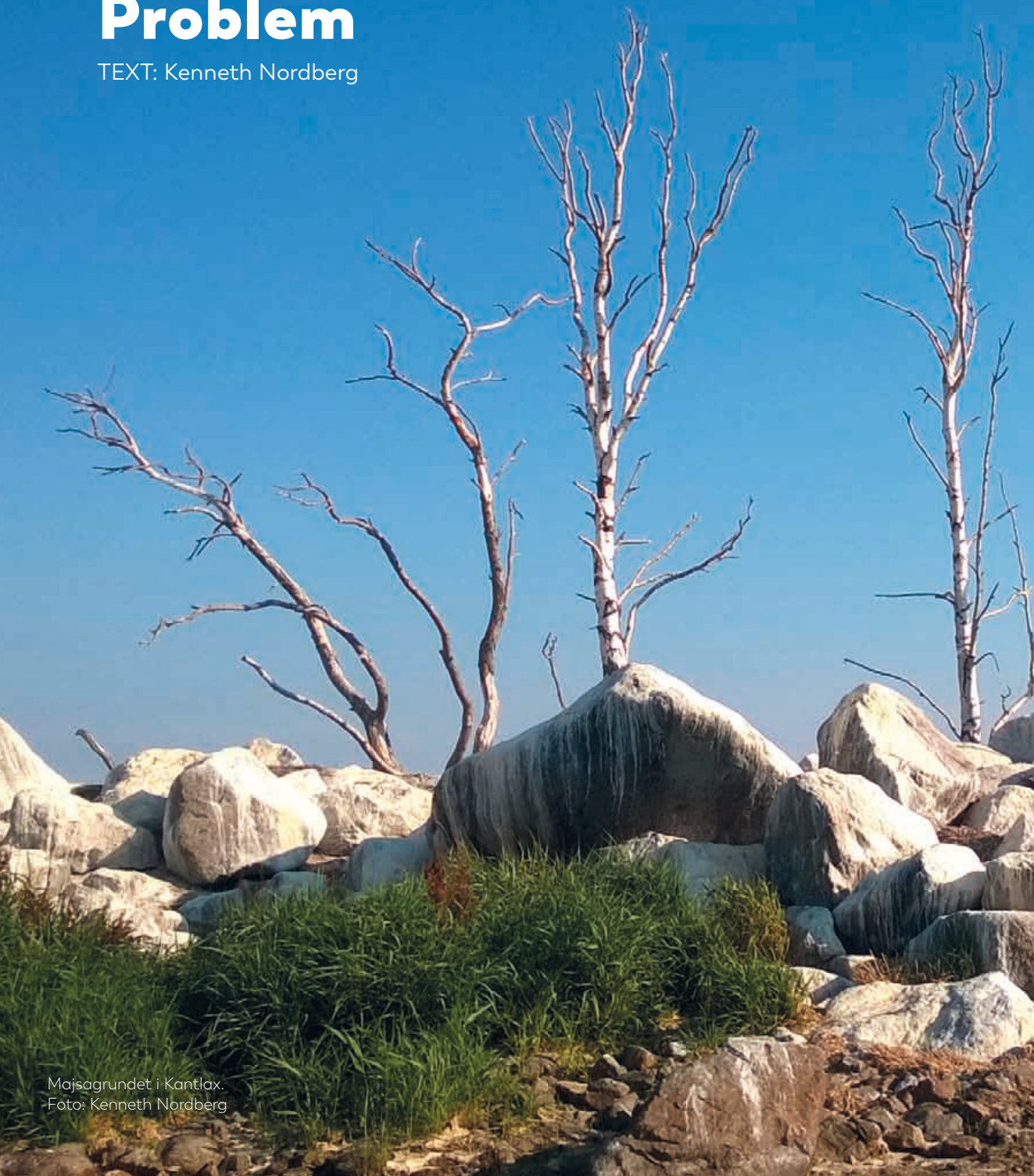
ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, har arbetat med olika utvecklingsprojekt i Åboland, varav största delen som anställd på Sydkustens landskapsförbund. Hon har varit aktiv i Finlands öar och är för närvarande ordförande i Nötö Hembygdsförening.

e-post: kristin.mattsson@abo.fi
tfn. 040-568 4870

Skarven som Wicked Problem

TEXT: Kenneth Nordberg

// PROBLEMET SÄLLAN KAN LÖSAS HELT OCH HÅLLET

D en häckande storskarven (*Phalacrocorax carbo sinensis*) skapar kontroverser: var än fågeln bosätter sig tycks ett konfliktmönster återkomma där vetenskap, myndigheter och lokala intressenter strider om hur arten bör hanteras. Skarvfrågan har kännetecknats av starka känslor, missriktade åtgärder, oförståelse för motpartens argument, direkt motstridiga fakta och verklighetsbilder, samt en mångfald av myter och halvsanningar. Det här är alla utmärkande drag för det fenomen som kommit att kallas **wicked problems**.

WICKED PROBLEMS (på svenska ungefär lösningsresistent problem) är en typ av problem som är mycket motståndskraftiga mot lösningar. Wicked problems kännetecknas av att det finns många sanna

bilder av verkligheten, att mer eller mindre alla intressenter gör en egen definition av problemet och hittar egna förklaringar till dess uppkomst. I själva verket är det så att definitionen av ett wicked problem aldrig kan vara perfekt, utan flera legitima definitioner och förslag till lösningar existerar parallellt. På det här sättet finns det en subjektiv aspekt i den här typen av problem, där alla aktörer till viss del har rätt i hur problemet ser ut. Kännetecknande för ett wicked problem är därför att det inte existerar någon lösning som är acceptabel för alla intressenter – det är till och med så att problemet sällan kan lösas helt och hållet. Därför bör målsättningen med den här typen av problem inte vara att lösa dem, utan att hantera dem och minimera deras negativa effekter.

Forskare har föreslagit en hantering av wicked problems som innebär ett samspel mellan ett så brett spektrum av intressenter som möjligt. Expertis i frågan nås genom att

till exempel forskare, myndigheter och intresseföreningar får möjlighet att bidra med egna små pusselbitar av verkligheten, med förväntningen att de tillsammans ger en så rättvisande helhetsbild som möjligt. Skarvfrågans hantering har, både nationellt och internationellt, dominerats av naturvetenskaperna, medan de sociala aspekterna beaktats i betydligt mindre utsträckning. Det här förhållandet är, med tanke på lösningsmodellen för wicked problems, problematiskt för frågans hantering.

ENHETEN FÖR Rurala, Urbana och Miljöstudier vid Åbo Akademi i Vasa har genomfört ett projekt där skarvens socioekonomiska konsekvenser utretts. Projektets syfte har uttryckligen varit att sätta in skarvfrågan i sin samhälleliga kontext: hur påverkar skarven de lokala samhällena, och vad har den rådande samhällsapparaten för

möjligheter att hantera de utmaningar nya djurarter för med sig? Utgående från förvaltningsdomstolars avgöranden angående undantagsprocesser kan det konstateras att de skador som skarven anses kunna åstadkomma i stor utsträckning begränsas till primärnäringar, i de flesta fall enbart till yrkesfiske med nät. Det här snäva förhållningssättet utestänger en stor del av den mänskliga aktiviteten i skärgårds- och kustområden i Finland idag. Projektet har därför med hjälp av enkäter och intervjuer velat teckna en annan bild av det nutida österbottniska kustsamhället, där primärnäringar utgör endast en liten del.

Österbotten och Monå-Kantlax-Oravais-området

Intervjuer har riktats till lokalbefolkningen i Monå-Kantlax-Oravais-området, det område i Österbotten där de största såväl som äldsta

kolonierna av skarv har huserat. Samtidigt har en enkät riktats till yrkes- och deltidsfiskare i hela Österbotten.

STUDIEOMRÅDET ÄR ett gott exempel på den senmoderna landsbygden, där primärnäringarnas betydelse minskat och där fritidsvistelse, rekreation och en vacker boendemiljö istället blivit allt viktigare element. Intervjuerna med lokalbefolkningen ger vid handen att skarven tveklöst kan ha en påverkan på fritidsvistelsen och rekreationen i skärgården. Skarven förefaller påverka den traditionella och kulturellt viktiga aktiviteten i skärgården, vilket bland annat visar sig i en uppgivenhet och en avmattad aktivitet bland de lokala fiskargillena. Intervjuerna antyder att skarven har en betydande inverkan på rekreationens kvalitet. De intervjuade uttrycker obehag, dels på grund av konkreta faktorer som lukt, smuts i vattnet och fritidsfiskets försämring, dels på grund av en

upplevelse av stress framkallad av myndigheternas hantering av frågan. Lokalbefolkningen upplever att myndigheterna agerar okänsligt och till och med okunnigt i frågan. Skarven verkar starkt påverka tilliten till myndigheter, ett förhållande som redan prövats av Natura 2000-processen på 1990-talet, vars implementering varit omvittnat okänslig för lokala förhållanden. Skarvfrågan ter sig i skenet av Natura 2000 som ytterligare en förstärkning av ett konfliktförhållande till miljömyndigheten.

Samtidigt visar fiskarenkäten med all tydlighet att både sälen och skarven utgör kraftiga utmaningar för fiskenäringen i Österbotten. Tilliten till myndigheter är även här bekymmersam: 93 procent anger att de inte har förtroende för myndigheterna i skarvfrågan. Yrkesfiskarna bedömer den ekonomiska förlusten orsakad av både säl och skarv till i medeltal omkring en tredjedel

fungerar och till och med väljer att söka föda vid fiskebragder för att få ett enkelt mål mat. För fiskenäringen är således fiskbeståndens tillstånd till och med en andrahandsfråga: den ekonomiska skadan tillkommer redan i det skede då yrkesutövningen blir för mödosam och svår. Sådana effekter kan inte fångas upp genom undersökningar av fiskbeståndens utveckling eller rovdjurens dieter.

SKARVEN UTMANAR således åtminstone fyra fundamentala element för skärgårdens framtida socioekonomiska hållbarhet: yrkesfisket, fritidsvistelsen i form av fritidsfiske och lugn och ro, den kulturella och sociala vitaliteten, samt, inte minst, tilliten till samhällsbygget. Det här är faktorer som starkt hänger samman och som i hög grad fastställer förutsättningarna för den

framtida samhällsutvecklingen i en skärgårdsmiljö.

Lagstiftning och förvaltningsförfarande

I vilken utsträckning finns det då rent juridiskt utrymme för att beakta det senmoderna samhället, som i allt större utsträckning kännetecknas av fritid snarare

än primärnäringar? Finland följer en förvaltningsplan från år 2005, då skarvpopulationen var en knapp tiondel av vad den är idag, och därför diskuterar planen framförallt uppföljning av populationsutvecklingen. Istället har miljöministeriets direktiv (YM 1/5713/2010) haft en avgörande roll för den finska hanteringen. Direktivets centrala budskap är att skarvens tillväxt ska begränsas endast till speciella

Gustavsborgs badstrand med Juckasgrynnan i bakgrunden.
Foto: Kenneth Nordberg

II FOLKHÄLSOSKÄL KAN UTGÖRA EN GRUND FÖR UNDANTAG FRÅN FREDNING

problemområden, definierade som platser där häckande skarvaras födosöksområde sammanfaller med yrkesfiskares nätfiskeområden. Således beaktas inte direkt ekonomisk skada på exempelvis fritidsbosättares eller turistföretagares egendom. I praktiken har det varit mer eller mindre omöjligt att framlägga bevis för skador utanför problemområdena, framförallt beroende på att det är svårt att peka ut just skarven som orsak till förändringar i naturen. En sådan bevisföring skulle kräva heltäckande undersökningar omfattande långa tidsperioder, helst inledda innan skarven anlant till den aktuella platsen. Hittills har den finska hanteringen varit en av de allra mest restriktiva tolkningarna av EU-lagstiftningen. I maj 2016 utkom ett nytt anvisningsbrev av miljöministeriet (YM6/5713/2016) som i viss mån lättar på beviskraven. Bland annat nämns att folkhälsoskäl, till exempel olägenheter skapade av skarven i närheten av fritidsbosättning, kan utgöra en grund för undantag från fredning. Det återstår dock att se vad brevets betydelse får för hanteringen av skarven.

Kan miljöförvaltningen beakta socioekonomiska aspekter?

Samhällsfrågor av typen wicked problems får relevans på många dimensioner samtidigt, till exempel ekonomiskt, socialt, kulturellt, ekologiskt och tekniskt, vilket betyder att en

enda expert inte kan sitta på all nödvändig fakta. De erfarenheter som lyfts fram här, från yrkesfiskare och lokalbefolkning, visar att frågans hantering är långt från en modell där de nämnda parternas verklighetsbild beaktas.

MED TANKE på de kvaliteter som den senmoderna landsbygden förlitar sig på, exempelvis lokala resurser som sociala nätverk, tillit, traditioner, hälsosam fisk och vacker miljö, är det problematiskt att de upplevelser yrkesfiskare och lokalbefolkningen ger uttryck för inte ges utrymme. En bedömning av ekonomisk skada bör därför inte enbart studera förändringar av vattenkvalitet och fiskbeståndens utveckling, utan en helhetsbild av den samhälleliga aktiviteten i området borde tas fram, där ekonomiskt och kulturellt värde av till exempel traditionellt nätfiske och närmat, fritidssysslor, turism och hälsofrämjande rekreation beaktas. För att ha möjlighet att beakta socioekonomiska effekter ligger det nära till hands att föreställa sig någon form av inkluderande process, där lokala intressenter får ge sin bild av verkligheten. Deltagande och direkt kommunikation med lokalbefolkningen borde vara mycket viktigare än vad det är i dag. Ser vi till EU:s lagstiftning är det egentligen svårt att se något hinder för att en sådan helhetsbedömning görs.

DIREKT KOMMUNIKATION med fältet hindras dock dels av att miljöförvaltningen inte är van att göra sociala utredningar, dels av att förvaltningens normer och struktur är hierarkiskt uppbyggda och inte konstruerade för att ta till sig kunskap som kommer direkt från lokala intressenter. Det är därför en helt ny socioekologisk ansats till miljöförvaltning som krävs, snarare än ekologisk, där förvaltningen är tränad att beakta ekosystemet och det samhälle som är beroende av det som en helhet snarare än som separata delar. Det finska förfarandet, där eventuella skador ska härledas från vetenskapliga undersökningar av fiskbeståndens utveckling, ger istället få möjligheter att fånga upp lokalbefolkningens upplevelser. I de fall där det erbjuds tillräckligt med tid för att utarbeta en praxis som är till belägenhet för alla berörda parter är det här inget problem, men dessvärre är varken ekosystem eller lokala samfund

statiska, utan förändras kontinuerligt. En formalistisk och stel miljöpraxis ställs inför stora problem när en ny art introduceras, speciellt när arten gör ett så pass synligt och påtagligt intryck som skarven tycks göra. Konfliktläget kommer knappast att lugna sig förrän de nämnda aspekterna involveras på ett fullödigt sätt i förvaltningsbeslut. I klimatförändringens tid duggar rapporter om söderifrån invandrande arter tätt, och således finns det all anledning att förbereda miljöförvaltningen på en ökande förändringstakt. En inkluderande och mer holistisk socioekologisk miljöförvaltning har här en poäng i att erbjuda en möjlighet att i ett tidigt skede fånga upp information om förändringar som sker och på så sätt rikta insatser, till exempel ekologiska undersökningar, till rätt område i rätt tid. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

KENNETH NORDBERG är forskardoktor vid enheten för demografi och landsbygdsforskning vid ÅA.

e-post: kenneth.nordberg@abo.fi

Foto: Frank A. Unger

Stefan Löfving och skärgårdskriget 1713-1721

Text: Anders Moliis-Mellberg

För trehundra år sedan utkämpades ett unikt krig i den sydvästfinländska skärgården. Två av Europas dåtida stormakter mätte sina krafter i kustområdet mellan öar och skär. Några stora slag utkämpades, men största delen av tiden fylldes av mindre strider, som mest påminner om modern gerillakrigföring. Kunskapen om dessa har vi bland annat tack vare en man, som själv deltog i dem. Hans dagbok ger en mycket personlig och subjektiv bild av händelserna, men även om man filtrerar bort de fantasifullaste detaljerna, växer en bild av en imponerande insats fram. Kampen stod inte enbart mot en mänsklig fiende, utan lika mycket mot storm och kyla.

Stefan Löfving är säkert bekant för historieintresserade finländare, men många kopplar honom kanske till den östra delen av vårt land. Han var ju född i Narva och växte upp i Kexholm och Viborg. Hans elddop skedde år 1713 i Borgå, då han deltog i försvaret och lyckades hindra ett ryskt anfall genom att sätta bron över ån i brand. Löfving bodde dessutom på äldre dagar på Vessö utanför Borgå, där han var en känd figur.

Det var dock krigshändelserna 1713, som gjorde att hans största bragder kom att ske i skärgården mellan Sverige och Finland. Då den svenska armén tvingades retirera ur Finland blev denna arkipelag nämligen en krigsskådeplats, där de två fienderna fortfarande möttes. Ryssarna behärskade det finländska fastlandet, och svenskarna hade ett stort behov av spanare och partigångare, som kunde röra sig på detta område.

Stefan Löfving var mycket lämpad för detta ändamål. Han talade svenska, finska,

ryska och tyska, och han kunde tack vare sina skådespelartalanger passera både som finsk dräng, georgisk tjänare och enögd tiggare. Samtidigt var han en god slagskämpe och orädd på gränsen till dumdristighet.

Mera förvånande är hur snabbt han anpassade sig till skärgårdsmiljön och lärde sig att ta sig fram där. Han hade naturligtvis sjövana medhjälpare, men dessa fanns inte alltid tillhands. På sätt eller annat lärde han sig att segla och navigera tillräckligt bra för att gång efter gång kunna överlista de ryska styrkorna.

1713. Kriget når Finland

Det svenska riket befann sig år 1713 i en mycket svår situation. Det Stora nordiska kriget hade pågått i över tio år. Kung Karl XII befann sig i exil i Turkiet och ledde därifrån landet per korrespondens. Danmark och Preussen hotade Sverige söderifrån, och den ryske tsaren, Peter den Store, såg i detta läge en möjlighet att erövra Finland och tvinga svenskarna till fred. En armékår ledd av amiral Feodor Apraxin landsteg därför i maj vid Helsingfors och Borgå och fick de svenska trupperna att retirera till Tavastehus. Vägen till Åbo blev utan försvar, och Apraxin kunde temporärt besätta staden i augusti. Eftersom den svenska flottan fortfarande behärskade skärgården väster om Hangö kunde ryssarna inte försörja trupperna sjövägen, utan drog sig tillbaka. I stället mötte den ryska huvudstyrkan den svenska armén under general Karl Gustav Armfeldt vid Pälkäne i oktober. Armfeldt led ett stort nederlag och fick retirera med sina återstående styrkor till Österbotten. Södra Finlands fastland var därmed i ryska händer, och Stora ofreden var ett faktum.

De ryska meniga trupperna blev snabbt fruktade. En stor del var kosacker och sibiriska dragoner, och deras disciplin var ofta bristfällig. Många såg som sin huvuduppgift att röva åt sig så mycket som möjligt, och man gick hårt åt befolkningen

Bild 1. Löfving tillhörde Åbo regemente och bar karolinsk uniform lik den på bilden. Under sina raider var han dock vanligtvis klädd som skärgårdsbonde. Bild Wikipedia.

för att tvinga fram upplysningar om gömda skatter. En stor del av borgarna, tjänstemännen och prästerskapet flydde till Sverige med sina familjer. Man räknar med att antalet flyktingar kan ha uppgått till 20 000 personer.

EN DEL av tjänstemännen och prästerna stannade i alla fall kvar, och den ryska överbefälhavaren, general Michail Golitsyn, utnyttjade dessa för att upprätthålla administrationen i landet. Vissa hjälpte i smyg de svenska spanarna, men andra drog sig inte för att ange dem vid första tillfälle. Detta gällde också den fattigare delen av befolkningen. Den hade lidit av tio års oavbrutet krig med ständiga utskrivningar av soldater och skatter, och det enda man önskade var fred. Kung eller tsar var mindre

viktigt. Risken för att råka ut för ryska repressalier var stor om man hjälpte de svenska partigångarna. Därför blev dessa ibland föremål för fientlighet från böndernas sida, vilket Löfving snart fick märka.

Åbo regemente, vilket Löfving tillhörde, hade förflyttats till Åland. Till dess uppgifter hörde att skicka spanare till fastlandet för att bevaka fiendens rörelser samt sabotera dess verksamhet. Löfving och en annan partisan vid namn Johan Ahock fick därför order om att bege sig till Vampula norr om Åbo för att bränna ett ryskt förråd. De tog in på en bondgård för att köpa mat, men i stället blev de attackerade med skäror och köksverktyg av bonden och hans familj. De flydde och lyckades undkomma, men måste lämna kvar sin packning. Plåster på såren fick de senare i Loimijoki, där de anföll ett följe på sex ryska soldater, som transporterade ett parti svenska pengar. Ryssarna drevs på flykten och lämnade svenskarna 4000 karolinermynt rikare. Summan var betydande och motsvarar ca 100 000 euro i dagens valuta.

RAIDEN PASSERADE inte obemärkt, utan de ryska myndigheterna beslöt sig för att rensa området på partigångare. Man kungjorde vid kyrkorna att alla, som hjälpte svenska soldater, skulle deporteras med hela sin familj till Sibirien. Kamraterna lyckades trots detta efter många strapatser ta sig till Karuna. På vägen hade flera andra kvarblivna soldater anslutit sig till gruppen. Männen tog sig på nattgammal is över Pemarviken till

Pargas och därifrån vidare till Kalax i södra Korpo. Oturligt nog gick släden med karolinermynt genom isen under färden, och en stor del förlorades.

I Korpo försökte Löfving förgäves betala en skeppare för att föra dem till Sverige, men mannen försvann efter att ha fått sina pengar. I stället fick man söka nya alternativ. Landshövding Stiernstedts farkost låg fastfrusen vid Korpo ström lastad med spannmål, och man lyckades släpa den till fritt vatten och segla till Kökar. Ett par bönder tvingades med som lotsar. På Kökar bytte man båt och tog sig via Föglö till Haga by på fasta Åland, där landshövdingen och det svenska armébefälet nu hade sitt högkvarter. Efter att ha avgett rapport beviljades Löfving en permissionsresa till Stockholm. Han begav sig till Eckerö för att invänta överfarten med postbåt till Grisslehamn.

1714. Kampen om herraväldet till sjöss

Innan resan kunde ske kom det kontraorder. Löfving fick i stället tillsammans med furir Gustav Gisselkors bege sig till Houtskär för att därifrån bevaka fienden. Männen lyckades ta sig över isen till Kumlinge, men på grund av menföre fick de vänta en månad innan färden kunde fortsätta. I januari 1714 var de äntligen framme och kunde inrätta sig på Houtskär. De upptäckte dock snart att de inte var välkomna. Efter gudstjänsten i

Karta 1. Till en början opererade Löfving mest på fastlandet och i norra Skärgårdshavet. Karta förf.

kyrkan blev de antastade av lokala bönder, som hade beslutat att samarbeta med ryssarna. De fick kasta en granat för att lugna hopen. Efter diverse handgemäng och ordväxlingar kom man i alla fall överens om att spanarna skulle få verka ifred, på det villkoret att de skulle hålla sig borta om ryska trupper rörde sig på ön. Löfving vågade inte helt lita på detta avtal, och männen fann det tryggare att förflytta sig till Äppelö väster om Houtskär, där bonden Thomas Mattsson inkvarterade dem. Därifrån utförde de spaningsfärder under vårvintern.

Ur dagboken framgår inte hur de förflyttade sig mellan öarna sedan isen gått, men det måste ha funnits ett system där skärgårdsbönderna vid behov rodde folk till grannöarna. Före kriget fick kronans män skjuts utan större ersättning, men nu fanns det ingen sådan auktoritet kvar. Löfving fick betala kontant för både skjuts och mat och

kanske ibland också använda hot om våld. Då han återvände till Åland för att rapportera fick han 30 karoliner kopparmynt för att täcka de utgifter han haft under färden. Av det kan man sluta sig till att partisanlivet kostade honom ungefär 20 euro per dag i nutida pengar.

ARMFELTS ARME blev besegrad i slaget vid Napo i februari 1714, och ryssarna kunde ostört ta kontrollen över Åboland. Detta gällde även öarna i norra Skärgårdshavet, vilka under vintern kunde nås med häst över isen. Svensarna höll fortfarande Åland, och öarna blev därför ett område där strider förekom. Löfving och Ahock sändes ut och fick nu stridskontakt med fienden. De anföll en rysk trupp om tolv man på Iniö och tog deras hästar och proviant. Sämre gick det på Åva, där de fick fly undan hundrafemtio dragoner. De försökte ta sig över isen till det svenska högkvarteret i Vargata, men blev

hindrade och red i stället till Enklinge by, som ryska trupper hade plundrat. Efter att ha övernattat i en övergiven stuga upptäckte de på morgonen att de delat rum med två lik, som fienden massakrerat. Kamraterna lyckades ta sig till Vargata efter att de ryska styrkorna återvänt till Åbo, och Löfving kunde vila där en månad.

Den ryska närvaron på öarna försvårade spaningsfärderna, och svenskarna fick ändra taktik då isen gått. Man försökte i stället ta sig in i landet söderifrån. En grupp under ledning av fänrik Erik Sahlman blev i april kommenderad till Vänö för att därifrån göra spaningsfärder mot fastlandet. Löfving och Ahock tillhörde gruppen, men innan de hann utföra någon spaning blev Löfving sjuk och låg till sängs flera veckor. Då han tillfrisknat blev männen förda med båt till Koskis bruk i Tenala. Löfving förklädde sig till en blind tiggare och Ahock till en enögd puckelrygg, varefter de vandrade till Åbo. Gömda i byxbenen hade de brandbomber, med vilka de antände fiendens proviantlager. Sedan sammanstrålade de med Sahlmans grupp och opererade trakten mellan Åbo och Lojo, tills Löfving plötsligt nåddes av en order om att bege sig till Hangö. Där började saker och ting hända.

DEN RYSKA armén hade visat sig vara numerärt starkare än den svenska och behärskade därför fastlandet. Till havs var situationen annorlunda. Svenskarna hade en stark högsjöflotta, som bestod av linjeskepp med en bestyckning på upptill 60 kanoner. Peter den Store hade börjat bygga upp en liknande flotta, men inte kommit lika långt. Svenskarna hade en stor del av sina fartyg positionerade i södra Sverige för att stöda försvaret mot Danmark. Trots detta behärskade den återstående styrkan under befäl av amiral Gustaf Wattrang fortfarande norra Östersjön.

Linjeskeppen hade en svaghet. De var djupgående och svåra att manövrera, och de kunde inte ge sig in i de trånga och grunda farlederna i skärgården. Inomskärs var det i stället svenskarnas skärgårdsflotta, som opererade med mindre fartyg, såsom brigantiner¹, galejor² och skärbåtar³.

Den ryska flottledningen var medveten om dessa problem, men till skillnad från sin motståndare hade man obegränsad tillgång på manskap. Man hade därför byggt upp en flotta bestående av galärer, vilka var och en hade upptill tvåhundra roddare. Dessa bemannade årorna i tre skift. Galärerna var klen bestyckade men framgångsrika i närstrider man mot man. Det gällde bara att inte komma inom skotthåll för de svenska

1 En brigantin var ett tvåmastat fartyg med rå- och gaffelsegel

2 En galeja var vanligtvis ett tvåmastat fartyg med latinsegel och åror

3 En skärbåt var ett mindre odäckt fartyg med gaffelsegel och åror

Bild 2. Svenskt
linjeskepp med 56
kanoner. Holmamiralen.

Bild 3. Rysk galär i
strid. Victor Perrot.

linjeskeppen, vilka med en enda breddside kunde förrinta en hel besättning.

Den svenska högsjöflottan låg i slutet av juli vid Hangöudd med tjugo linjeskepp. En styrka ur skärgårdsflottan bestående av ett antal galejor och en fregatt hade också anslutit sig till den. Ett hundratal ryska galärer, ledda av amiral Feodor Apraxin, hade tagit sig till Tvärminne, och en katt och råtta-lek började. Ryssarna beslöt att försöka dra galärerna över udden vid det smala näset väster om Lappvik. Försöket lyckades dåligt, eftersom galärerna skadades vid hanteringen, men man beslöt att låtsas fortsätta för att vilseleda svenskarna.

Wattrang försökte komma underfund med ryssarnas planer genom att skicka patruller för att spana och ta fångar, som förhöordes. Löfving hade kommanderats till Hangö för detta ändamål. De svenska spanarna lyckades inte avslöja bluffen, utan Wattrang beslöt att sända sin kommandör Nils Ehrenskiöld med sju fartyg till norra sidan av udden för att hindra ryssarna, som man trodde höll på att bryta sig igenom. Löfving ansågs därefter vara obehövlig, och den 24 juli återvände han till Åbo, där han bland annat lyckades ta sig in i köpman Gustaf Wittfooths källare och slå sönder sextio tunnor vin, som lagrats för ryssarnas räkning. Han slapp därför bevittna katastrofen vid Hangö.

RYSSARNA HADE nämligen beslutat att i stället försöka kringgå den svenska flottan på Hangöudds södra sida. Man valde en ytterst

lämplig dag, den 26 juli, då en högttrycksrygg låg över Sydfinland och stiltje rådde.

Möjligen fläktade en svag havsbris in mot land. De svenska örlogsfartygen låg orörliga utanför Tulludden, då Apraxin skickade tjugo galärer för att roende passera svenskarna ute vid Russarö, dit de svenska kanonerna inte nådde. Då detta kunde ske utan problem skickade han femton galärer till. Wattrang blev desperat och lät roddare under dagen bogsera ut sina linjeskepp till Russarö, vilket var ett stort misstag. På kvällen började en svag nordan blåsa utåt, och skeppen förlorade möjligheten att återvända in i viken. Ryssarna insåg detta, och hela den ryska flottan satte sig i rörelse, passerade tätt intill Tulludden och Klippingarna och hade plötsligt fri passage till skärgården, dit linjeskeppen inte kunde komma. Ryssarna inlät sig följande morgon i strid med Ehrenskiölds eskader nära Rilax norr om Hangö udd och lyckades efter tre försök förstöra denna.

WATTRANG INSÅG att spelet var förlorat och lät sina örlogsfartyg segla mot Sverige. Den ryska galärflottan kunde nu förflytta sig till Jungfrusund och fortsatte därifrån gradvis mot Åbo. Roddarna behövde mat, och den anskaffades genom att plundra Pargas och beslagta all nötboskap i trakten. Skärgården låg öppen för ryssarna, som nu kunde försörja Åbo och rikta sina attacker mot Åland. Svenskarna var tvungna att utrymma öarna och flytta sitt högkvarter till Roslagen.

Bild 4. En rysk konstnärs syn på hur galärerna rundar Hangöudd medan de svenska linjeskeppen ligger hjälplösa vid Russarö. Svenska riksarkivet

Ovetande om detta hade Löfving i början av augusti återvänt till Hangö med båt via Nagu och Kimito, bara för att konstatera att inga svenska fartyg låg kvar. Han lät sig då i stället seglas till Bjärnåviken norr om Bromarv. Där, vid Kisko ås mynning, låg Koskis bruks järnpråm, som före kriget använts för att frakta stångjärn mellan Finland och Sverige. Han beslagtogs pråmen och seglade med den till Vänö, där han lastade på fyra hästar, som han tidigare stulit. Sedan fortsatte han till Stockholm.

1715. Rysk närvaro på Åland

I februari 1715 gav general Gustav Taube order om att paret Löfving och Ahock skulle ta sig över det istäckta Ålands hav till Eckerö och därifrån vidare till Finland. Efter att ha väntat på Signilskär i två dygn tills isen lagt

sig, möttes de i Eckerö av en stor skara människor på flykt undan ryssarna. Åland tömdes i praktiken på sin befolkning vid denna tid, och endast de gamla och orkeslösa blev kvar.

DE FORTSATTE till Hulta på östra Åland för att därifrån ta sig över Delet. Då de övernattade i en stuga blev de överfallna av ett ryskt kompani, men lyckades skjuta sig fri och fly. De jagades av ryska trupper till Boxö och Saggö, där Ahocks krafter tog slut. Han blev efter och dödades, medan Löfving lyckades gömma sig i en bergsskrevla tills mörkret fallit. Löfvings skor hade blivit våta och frusit till oanvändbarhet, och han fick vandra i strumpfötterna till Geta, där han gömde sig i en risikoja och kunde tina skorna. Han fortsatte till Dånö där han äntligen fick hjälp. En änka i Finström gömde honom och

behandlade hans förfrusna fötter med en kokt blandning av höfrö och hästgödsel. För henne var Löfving till stor nytta, eftersom hennes grannar sannolikt annars i desperation hade tagit den mat, som hon gömt. I stället fick hon en daler karolin i veckan av honom som ersättning för kost och logi. I början av april hade Löfvings fötter läkts. Han var redo för nya äventyr, men gjorde aldrig mera partisanfärder vintertid, då isen lagt sig och ryska kosacker kunde kontrollera skärgården.

Nu hade isen i alla fall gått och kosackerna återvänt till Åbo. Löfving träffade i Finström en finländsk student, Zacharias Wäger, som tänkt ta sig till Sverige, men fått höra att ryssarna hade blockerat överfarten vid Eckerö. De beslöt att tillsammans återvända österut och ta sig på drivisen över Delet till Enklinge. Färden var farlig, men lyckades. Öster om Enklinge höll inte isen, utan de fick vänta på fritt vatten innan de blev förda med båtar via Björkö, Äppelö och Keistiö till Töfsala.

Löfving gjorde en spaningsresa till Nystad och skickade rapport till Taube. En vecka senare begav han sig till Åbo, utklädd till tiggare med lapp för ögat. Han smög sig in i den ryske överbefälhavarens, furst Galitsins kök. Kocken frågade varifrån han var, och Löfving ljög att han kom från Rimito, var det fanns gott om strömming. De kom överens om att kocken och två knektar skulle följa med honom för att skaffa fisk åt fursten. Löfving fick överta en båt, med vilken han

förde dem mot Rimito. På Erstan drog han bort ögonlappen, tog fram två pistoler och tvingade sina passagerare att följa med till Åland. Han och fångarna fick sedan segla med kommandör Wrangels fregatt till Sverige, där Löfving avgav ny rapport till Taube. Tydligt hade han inte fått nog av äventyr, för han firade midsommaren så kraftigt på Djurgården i Stockholm, att han råkade i slagsmål och blev illa åtgången.

DEN 20 juli var det dags för ett nytt uppdrag. Han fick en skärbåt och sex man, med vilka han seglade via norra Åland till Brändö och sedan fortsatte till fastlandet. Hans patrull rörde sig på ett stort område i södra Finland. En rustvagn med kalkoner och höns blev deras byte nära Tammela, men festmåltiden skuggades av att de förlorat en kamrat vid anfallet. Löfving tog sig till och med in i Helsingfors, där han lär ha köpt salt för fjäderfåna.

Patrullen återvände i slutet av augusti västerut. Männen tog sig från Bjärnä över till Västansfjärd och genom Kimito och Sagu till arrendatorn Erich Fingerroos i Lemo, som de övernattade hos den 11 september. Fingerroos hade några dagar senare ryska gäster, och dessa ville kasta klot i trädgården. Löfving fungerade som kägelluppsättare åt ryssarna, som tog honom för georgisk dräng på grund av hans ryska brytning och svartmuskiga utseende.

Löfving behöll sin drängförklädnad och stannade sedan några dagar hos prästen i

Karta 2. Löfving färder 1715 och vintern 1716. Karta förf.

Halikko, Arvid Paulijn. Också denne hade ryska gäster, och han fick delta i ett bröllop i grannbyn tillsammans med dem. Han kom ihop sig med den ryska löjtnanten, som försökte dricka honom under bordet. Varje gång löjtnanten fyllde hans glas låtsades han som berusad bocka för givaren och tömde samtidigt glaset i hans stövlar, som stod under bordet. När löjtnanten senare skulle dra på stövlarna för att dansa med bruden, klafsade de som om han just klivit upp ur sjön. Ryssen kallade den förmenta drängen gycklare och ville köpa honom för att förära general Galitsin. Han erbjöd Paulijn 20 rubel i ersättning, men det blev ingen affär, och Löfving avvek då gästerna lagt sig.

UNDER HÖSTEN opererade han från Keistiö och Iniö tills det var dags att i november segla tillbaka till Sverige. Efter några månaders vila var det på vårvintern dags för en ny patrullseglats till Brändö. Han fick skjuts genom drivisen via Äppelö till

Töfsala och träffade där Erich Fingerroos, som berättade att amiral Apraxin var på väg från tsaren med nya order om galärflottans positionering. Löfving återvände till Stockholm med dessa upplysningar.

1716. Södra skärgården

Svenskarna var nu i stort behov av att bevaka ryssarnas rörelser och om möjligt störa deras försörjning. Speciellt viktig var leden från Hangö till Åbo, längs vilken alla förnödenheter transporterades. Den var bevakad av ryska galärer, men dessa vågade sig sällan väster om Rosala och Högsåra eftersom kunskap om dessa steniga farvatten saknades. Svenskarna såg en möjlighet att utnyttja detta för att etablera sig, och Löfving fick uppdraget att inrätta en stöddepunkt. Han tilldelades en skärbåt med namnet Wickling, och en besättning, som sades vara sjövan. Under färden över Ålands hav upptäckte han dock att ingen ombord

hade kunskap om farvattnen öster om Kökar. Löfving kunde inte fortsätta, utan fick lägga om kursen och gå till Grisslehamn i stället. Han gjorde därifrån några turer mot Eckerö och Geta, medan ny besättning söktes.

I mitten av juni hade manskapsfrågan lösts, och Löfving seglade med erfarna skärgårdsbor via Eckerö till Rödhavn söder om Åland. Ryska galejer låg vid både Nyhamn och Flakasundet, men skärbåten Wickling lyckades ta sig förbi dem under natten och seglade via Föglö till Kökar, där bonden Thomas Mattsson inkvarterade männen. Några dagar senare fortsatte de via Jurmo till Lökholm, där Erik Danielssons gård blev deras stöddepunkt. Den första raiden företogs till Hitis, där proviantfartygen till Åbo vanligen passerade. Olyckligtvis stötte man på en större rysk eskader med över trettio galejer, gallioter⁴ och lodjor⁵, och fick efter att ha tagit skydd bakom en hög holme, återvända västerut.

SVENSKARNA HADE avdelat två brigantiner, Pollux och Bernhardus⁶, att operera i den yttre skärgården väster om Hitis. Proviantförsörjningen sköttes med mindre fartyg, som pendlade till Sverige, och Löfving kunde sända rapporter via dessa.

Han lyckades också med sin grupp preja flera ryska proviantfartyg, bland annat ett, som var lastat med honung, mjöd och nötter för general Galitsins behov. Gruppen blev allt djärvare och opererade ofta i vattnen mellan Ångeshamn och Vänoxa. En gång var de nära att bli fångade av sex ryska galejer och måste skjuta sig fria. Fyra man förlorades under striden.

Den första juli seglade Löfving med sitt byte ut via Holma sund till Dömaskär väster om Högsåra, där Pollux och Bernhardus låg gömda. Det erövrade proviantfartyget och fångar avlämnades, och nya raider planerades. Den ryska posteringen på Hangö udd hade rapporterats bestå av trehundra man under befäl av kapten Akaroff, och man kom överens om en gemensam aktion mot denna. Löfving och hans grupp klädde sig i ryska kläder, och Pollux och Bernhardus hissade rysk respektive dansk flagg. Under natten tog sig fartygen på södra sidan förbi Hitis och över Hangö västra fjärd, och på morgonen sköt Pollux rysk lösen⁷ utanför Tulludden. Löfving förde en eskalup⁸, som styrde in mot stranden, där den ryska vaktstyrkan var posterad. Han förklarade på ryska att fartygen behövde lots till Åbo och befallde dem att hämta sin kapten. Denne

4 En galliot var ett tvåmastat fartyg med varierande rigg

5 En lodja var ett grundgående lastfartyg utrustat för både segling och rodd

6 Pollux var byggd 1702 och hade 14 kanoner, Bernhardus 8 kanoner

7 Rysk lösen var tre snabba kanonskott, svensk lösen var två skott

8 En eskalup var ett mindre enmastat kustfartyg med gaffelstorsegel, fock, klyvare och jagare

LÖFVING FICK FLY UNDAN VAKTSTYRKANS BESKJUTNING

kom, och Löfving kunde på basen av samtalet med Akaroff sluta sig till att den ryska galejeskadern planerade att attackera Stockholm så snart tsarens högsjöflotta mobiliserats.

Löfving ombads ta in eskalupen in till byn, men den stötte på grund, och Akaroff red ut i vattnet för att hjälpa vid losstagningen. Han upptäckte då att gruppen var kraftigt beväpnad och insåg listen. Svenskarna försökte sticka ned honom, men han lyckades ta sig iland och kalla på hjälp. Löfving fick fly undan vaktstyrkans beskjutning, och han undkom tack vare stödeld från Pollux, men fick återvända till Skärgårdshavet utan byte.

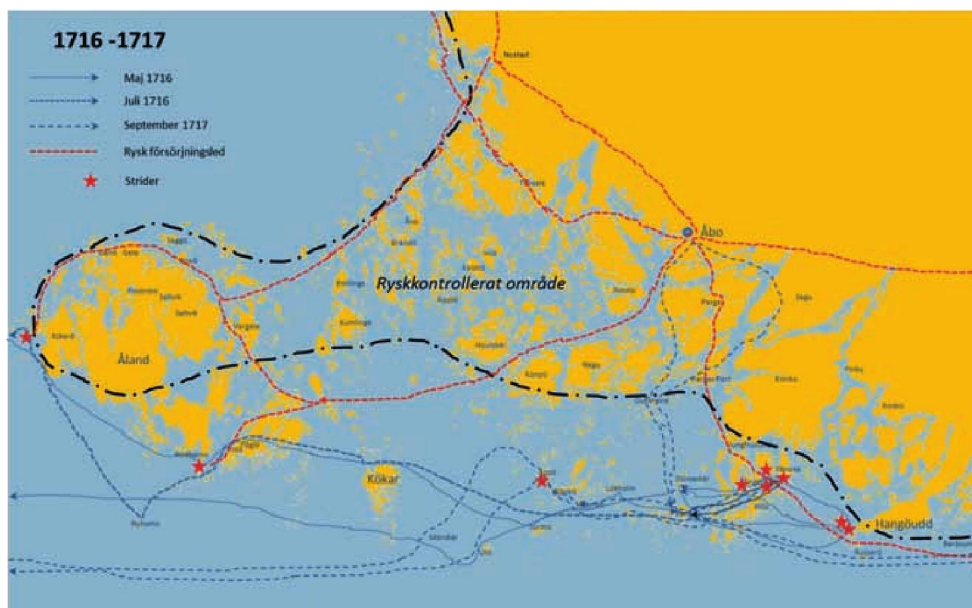
LÖFVING HÄMTADE sitt erövrade proviantfartyg från Dömaskär och seglade tillsammans med Pollux till Utö och därifrån ut på öppna havet. Oturligt nog upptäcktes man av tretton ryska fregatter, och blev tvungna att snabbt föra över krigsbytet till Pollux, sänka det ryska proviantfartyget och söka sig västerut i vattnen mellan de yttre skären söder om Kökar. Fregatterna vågade inte följa efter, och Pollux kunde ta sig till den svenska flottan vid Kapellskär, dit man anlände den 7 juli.

EN VECKA senare återvände Löfving med Pollux till vattnen kring Hitis, sannolikt i avsikt att göra ett nytt anfall mot Hangö udd. Man fick dock konstatera att de ryska fregatterna nu hade positionerat sig där, och

Pollux fick även denna gång återvända med oförrättat ärende. Den seglade till Kökar, där Löfving och hans män tog en mindre båt och tog sig till Föglö. Vid Degerby blev de upptäckta och jagades av tre galejer ut på öppna havet. De övernattade vid Nyhamn och satte sedan kurs mot Eckerö. Båten närmade sig Käringsund utan att ana att femton ryska skärbåtar och en galeja låg gömda bakom udden med masterna nere. Då de kom fram reste ryssarna mast, hissade segel och gick till anfall. De kom så nära att båtshakarna togs fram för antring, och galejan rodde upp i vind för att fånga upp den svenska båten. Löfving gav order om stagvändning och flydde, medan besättningen vräkte all last överbord. Vinden var västlig och man höll så hårt skotade segel som man kunde medan de ryska skärbåtarna följde efter. Lyckligtvis klarade den svenska båten att segla högre mot vind, och man kunde ta en grynna på lovartsidan medan ryssarna fick gå runt i lä. Ryssarna följde efter ända till Signilskär innan de gav upp. Faran var över, men Löfving kunde inte återvända mot land. Han måste korsa Ålands hav i hård motvind, vilket tog över ett dygn

Trots att Löfving flera gånger råkat i livsfara gav han inte upp. Han hann under hösten 1716 göra ännu en färd till Hangövattnen, och hans grupp kunde denna gång återvända till Stockholm med tre erövrade lodjor och ett tjugotal fångar.

Löfving fick sedan under resten av året delta i spaningsfärder längs den svenska

Karta 3. Under 1716 flyttades tyngdpunkten till södra Skärgårdshavet. Karta förf.

kusten ombord på Pollux. Ryssarna hade nämligen börjat röra sig över Ålands hav. Under augusti landsteg en rysk styrka vid Öregrund och tog sextio fångar vid ett fiskeläger. Sju ryska skärbåtar upptäcktes också vid Grisslehamn, men en svensk flottstyrka jagade dem söderut mot Furusund, där de undkom i mörkret.

1717. Möte med kungen

Karl XII hade under tiden återvänt till Sverige, men befann sig fortfarande i fält och hade etablerat sitt högkvarter i Lund. Förutom att Finland var förlorat växte nu hotet om att danskarna skulle ta tillbaka Skåne. Trots den ryska närvaron i Stockholms skärgård flyttade kungen därför våren 1717 militära resurser till södra Sverige. Också Löfving blev kommenderad dit med tolv man, och han utförde där spaningsuppdrag till sjöss på beprövat maner. Hans dröm gick i uppfyllelse då han blev kallad till kungen och fick ta emot 100

dukater ur sin hjältes hand. Löfving blev erbjuden kaptenegrad och fast anställning, men avböjde och återvände till Stockholm för att fortsätta spaningsfärderna mot Finland.

I SEPTEMBER ledde han en grupp, som etablerade sig på Vänö, varifrån han fick skjuts till Åbo av bonden Erich Skraddare. Han utgav sig nu för att vara Korpobonde, bevistade gudstjänsten i domkyrkan och vandrade omkring i staden. En tysk galliot, Jungfrau Christina, hade anlänt från Danzig med en last av råg. Löfving samtalade med skepparen och fick reda på att denne på återfärden två veckor senare behövde lots vid Utö. Löfving gav honom råd att gå till Aspö för att få lots och fortsatte sedan sin vandring. Då han köpte stövlar och betalade med svenska karoliner fattade en länsman från Rimito misstankar och ville ta in honom på förhör. Han lyckades fly till sin båt och avsegla mot Vänö medan ryssarna genomsökte staden efter honom.

Löfving och hans män gjorde därefter en raid mot Ekenäs skärgård. Vid Hästö erövrade de fem lodjor med proviant. De lyckades segla fartygen genom den yttre skärgården till Trunsö, varifrån de sändes till Sverige. Då två veckor hade gått begav sig Löfving till Aspö, där Jungfrau Christina låg och väntade på lots precis som skepparen fått råd att göra. Att kapa den var enkelt, och han seglade med den till Stockholm, dit han anlände i början av november. Han åkte sedan ännu tillbaka och hämtade sin egen båt, som han ankrat vid Björkö.

1718. Fredsförhandlingar

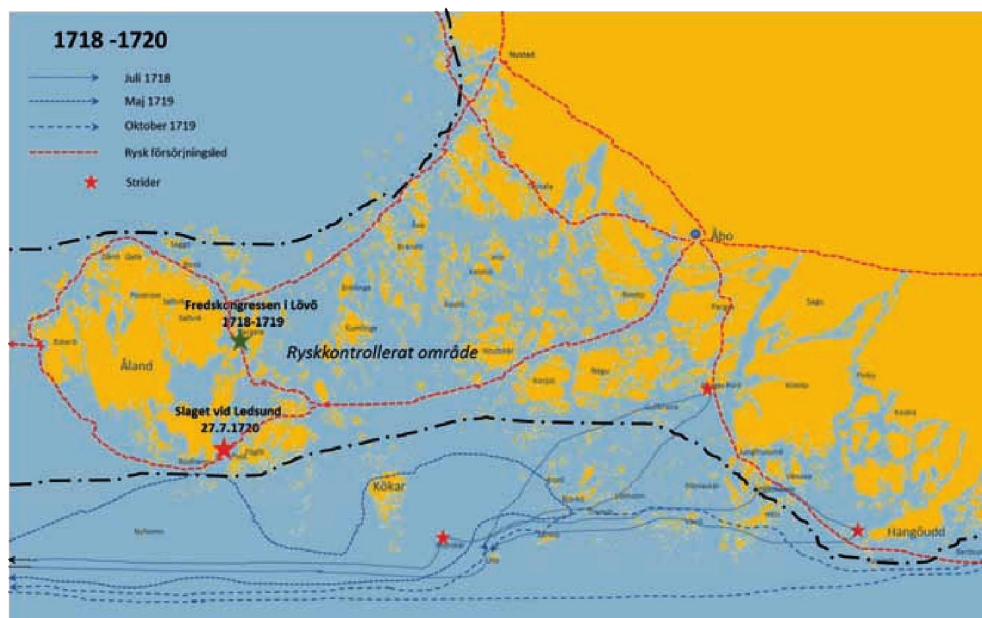
Våren 1718 hade svenska och ryska förhandlare samlats i Lövä by i Vårdö på Åland. Svensk förhandlare var baron Heinrich von Görtz, och de ryska representanterna leddes av greve Andrej Osterman. Avsikten var att utarbete ett fredsavtal, och detta gjorde att fientligheterna minskade för en tid. Karl XII utnyttjade tillfället till att öka attackerna mot Danmark, och Löfving kommenderades åter på ett uppdrag till Ystad. Han återvände i slutet av maj till Stockholm och förberedde trots fredssamtalen en ny färd till Hangövattnen. Han hade nu en kajutförsedd skärbåt, Falken, till förfogande.

DEN 11 juli seglade Löfving med elva man till Hangö västra fjärd, där de kapade ett ryskt fartyg, som ankommit från Reval lastat med

salt och tobak. De ryska posteringarna vid Hangö och Jungfrusund hörde skottlossningen och skickade galejor till undsättning. Svenskarna seglade hela natten västerut i motvind för att komma undan förföljarna, men måste lämna sitt byte för ankar och själva söka skydd bakom ett skär. Där sänkte de sin skärbåt på grunt vatten och stod själva i det till halsen medan tre galejor passerade utan att upptäcka dem. Ryssarna återtog denna gång sitt fartyg, men Löfving tog senare revansch genom att kapa två lodjor och sända dem till Sverige med sin kollega, kapten Johan Ceder. En tredje lodja togs vid Pargas port, men måste överges då vinden låg emot och ryska galejor rodde efter dem.

Svenskarna seglade i slutet av juli till Mörskär väster om Utö, där Kökarborna hade sitt fiskeläger. Tre ryska skärbåtar försökte angöra ön, men gav sig snabbt iväg då de upptäckte att Löfvings män var där. Svenskarna seglade småningom hem till Stockholm, dit de anlände i början av september.

KAPNINGARNA VAR ekonomiskt lönsamma för Löfving, och han ville gärna fortsätta, men general Taube var ovillig att ge honom en ny kommendering. Detta berodde sannolikt på att fredssamtalen på Åland fortgick. Löfving brydde sig inte om sådana petitesser, utan utrustade själv en båt med tolv man. Med sig fick han kapten Ceder och

Karta 4. Löfvings färder 1718 och 1719. Karta förf.

åtta man, som förde en slup. Båda båtarna var bestyckade med nickhakar⁹. I början av november befann de sig utanför Hangö och upptäckte några ryska fartyg, som låg vid en holme med uppskattningsvis trehundra man samlade vid eldar. Ombord fanns endast några vakter. Svenskarna ansåg tydligen att deras egen styrka på tjugo man var tillräcklig för att kapa fartygen och beslöt sig för att försöka. De rodde närmare och Löfving konverserade på ryska med vaktposten tills de nått stranden. Då gav svenskarna eld mot stranden med sina nickhakar medan Löfving äntrade en av galejorna. Han fick inte genast med sig sitt folk ombord, och då Ceder blev träffad kom anfallet av sig. Svenskarna fick retirera och återvände till Stockholm utan byte.

Den 30 november, ett par dagar efter hemkomsten, kom nyheten att Karl XII blivit skjuten i Norge. Hans syster Ulrika Eleonora

utropades till drottning. Löfving tog nyheten hårt, men hans humör lättades kanske av att han några månader senare gifte sig med sin trolovade, jungfru Christina Alcenia.

1719. Rysk offensiv mot Stockholm

Fredsförhandlingarna på Åland hade inte lett till resultat, och i april 1719, anade svenskarna att den ryska armén planerade en offensiv mot Sverige. Löfving fick en ny kommendering och begav sig till Finland med sina män för att spana. Han seglade omkring i Skärgårdshavet och fick av diverse källor information om ryssarnas mobilisering. Den innebar bland annat att de ryska linjeskeppen var på väg från Reval till Åland för att förena sig med galärflottan. Rapporten om detta levererade han personligen den 4 juli till det svenska högkvarteret. General Taube skickade

9 2 tums kanoner

honom omedelbart till de svenska ytterskären för att bevaka kusten. Då han befann sig vid Rådmansö, siktades fartyg på Ålands hav. Det visade sig vara två eskaluper, som närmade sig land. Den ena identifierades som svenska Putzweg, men den andra bar rysk flagg. Löfving lät öppna eld mot det ryska fartyget, men Putzwegs befälhavare, löjtnant Ratien Lillja, signalerade att elden omedelbart skulle upphöra. Ombord var nämligen den ryske förhandlaren, greve Osterman, som nu då förhandlingarna avbrutits skulle bli rysk ambassadör i Stockholm. Osterman klarade sig undan beskjutningen och gjorde med tiden lysande rysk karriär. Han blev till och med tillfällig ryskt statsöverhuvud då den minderårige Ivan VI blivit tsar. Sämre gick det för den svenske förhandlaren, baron von Görtz, som vid detta tillfälle rest tryggt ombord på Putzweg, men som senare samma år halshöggs i Stockholm, anklagad för landsförräderi.

Den ryska galärflottan med hundratrettio fartyg befann sig nu vid Kapellskär, medan högsjöflottan låg på öppet vatten längre söder ut för att skydda galärerna mot anfall av svenska och engelska linjeskepp. Galärerna delade sig i en nordlig och sydlig del. Den norra, som leddes av general Peter von Lacy, hade som uppgift att inta Gävle, men misslyckades med detta. I stället brände man ner Öregrund, Östhammar och Norrtälje.

DEN SÖDRA delen, under amiral Feodor Apraxin, hade som mål att ta sig in till Stockholm via Dalarö, men lyckades inte heller trots flere försök. Alla byar och städer ner till Norrköping brändes. Apraxins flotta trängde in till öarna utanför Vaxholm, som var dåligt befäst. Löfving, som bevakat de ryska rörelserna från hästryggen, försökte få förstärkningar av Taube, men denne vägrade. I stället tillgrep han en krigslist. Han återvände till Värmdöstranden, trummade

tapto och revej, sköt svensk lösen och ropade svenska kommandoord för att ge ryssarna uppfattningen att också stranden var befäst. Det är oklart om listen lyckades, men de ryska galärerna försökte inte tränga sig in förbi Vaxholm utan gick norröver, där de fortsatte att förstöra all bebyggelse innan de långsamt drog sig tillbaka och i slutet av augusti återvände till Finland.

Löfving var fortfarande intresserad av krigsbyte och utrustade ännu en båt för att i början av oktober bege sig till Finland. Efter att ha attackerat ryska fartyg i Kimitovattnen tog han sig längre österut, till Ingå skärgård. Där kapades två lodjor, som måste lämnas på grund av storm, men som tömdes på proviant. Av tillfångatagna ryssar fick han tips om två stora skutor, som låg vid Barösund och väntade på medvind. Han lyckades med sina män erövra fartygen, samtidigt som vinden vände. Bytet seglades till skärgården söder om Hitis, men där tog lyckan slut. En sydlig storm gjorde att Löfving förlorade sin egen båt och fick fortsätta ombord på en av de beslagtagna. Båtarna låg i lä och väntade på bättre väder, men blev attackerade av tre ryska eskaluper, som en förrymd rysk fånge lyckats kalla till platsen. Svenskarna undkom västerut, men en av båtarna gick på grund vid Vänö och började läcka. Man gick in vid Trunsö och tätade skrovet medan den sydliga stormen rasade. Den 20 november höll stormen äntligen upp och man fortsatte till Jurmo.

Då började det blåsa kraftigt från nordost. Efter att ha legat ett dygn i vinden lyckades skutorna ta sig ut och fortsätta till Utö. Där låg man över en månad i väntan på lämplig vind. Oturen och ovädren fortsatte dock, och på nyårsnatten blåste det upp till en ännu värre storm. Båda skutorna slet sig och drev på grund. Männen fick vänta tills ett annat svenskt fartyg anlöpte Utö och anlände med detta till Stockholm i slutet av januari. Allt byte, förutom några fångar, hade gått förlorat.

Bild 5. Rysk etsning föreställande slaget vid Led-sund. Tre svenska fregatter har gått på grund, medan linjeskeppet Pommern och en fregatt lyckats vända och seglar bort. Wikipedia.

Löfving återvände i april till Utö med eskalupen Snappopp¹⁰, för att se om skutorna kunde räddas. Han besökte Aspö och Björkö, kanske för att göra upp med skärgårdsborna om bärgning. Det lyckades inte, och han återvände till Stockholm. Han beslöt att upphöra med sina färder, som blivit allt farligare, kanske därtill också uppmånad av sin nyblivna hustru.

1720. Slaget vid Flisö, Ledsund

Våren 1720 abdikerade drottning Ulrika Eleonora till förmån för sin man, som blev krönt som kung Fredrik I. Den nye kungen såg som sin första uppgift att sätta stopp för hotet om ryska härjningar i den svenska skärgården. En sådan möjlighet öppnade sig i slutet av juli. En svensk eskader låg vid Rödhamn, då dess spaningsbåt siktade ryska galärer vid Föglö. Rapport gick till amiral Wachtmeister i Vaxholm, som sände viceamiral Carl Georg Siöblad med linjeskeppet Pommern till Åland för att ta befälet över den svenska eskadern. Otroligt nog var Siöblads order att beordra eskadern att retirera. Då han den 27 juli nådde Rödhamn, fann han i alla fall att läget var

perfekt för ett anfall. Sextio ryska galärer och trettio mindre fartyg befann sig vid Ledfjärden i viken mellan Flisö och Rödsjär. Svenskarnas eskader bestod förutom Pommern av fyra fregatter och nio mindre fartyg. Vinden var lämpligt sydlig, och Siöblad beslöt att, mot givna order, gå till anfall.

De svenska fregatterna närmade sig i kolonn, passerade Rödsjär och sköt bredsidor in bland galärerna. Linjeskeppet Pommern följde dem. Förstörelsen var stor bland galärerna. Olyckligtvis förivrade sig de tre första fregatterna och gick för långt in mot land, samtidigt som vinden hade vridit mot väst. Svenskarna försökte förgäves stagvända och gå ut, men gick på grund och togs senare av ryssarna som krigsbyte. Pommern såg faran i tid och lyckades genom att fälla förankaret få fartyget att svänga kring sin egen axel. Då detta skett kapades ankartrossen. Man kunde nu med babords kanoner avlossa en sista bredsida mot fienden och sedan styra ut till havs.

Linjeskeppet och en fregatt återvände till Stockholm. Siöblad blev ställd inför krigsrätt för att inte ha lytt order och därigenom förlorat tre fartyg och hundra man. Ryssarna förde fregatterna till St Petersburg som bevis på den stora ryska segern. Snart började dock sanningen komma fram. Svenskarna hade lyckats förstöra över fyrtio galärer, och de ryska stupades antal översteg tvåusen. Den ryska skärgårdsflottan hade decimerats till den grad att den inte mera var ett hot mot Sverige.

1721. Kriget slutar

Följande år inleddes fredsförhandlingarna i Nystad. Fredrik I fick motta kritik för att han avträdde Baltikum och delar av Karelen, men i sanningens namn hade Sverige inte mera resurser att fortsätta kriget. Återuppbyggnaden av Finland kunde därmed påbörjas.

10 Snappopp hade byggts 1715 som ett led i återupprustningen av skärgårdsflottan

Löfving fortsatte sitt liv som jordbrukare, först i Helsinge och senare i Borgå, där han år 1736 fick säteriet Hommanäs på Vessö som ett senkommet tack för sina tjänster. Han gjorde en comeback som spanare under Hattarnas krig 1741, men kom med felaktiga uppgifter och fick sitta fem månader i fängelse för detta. Han överlevde tre hustrur och dog på Hommanäs 1777.

STEFAN LÖFVING var inget helgon. Det var visserligen hans patriotism och beundran för Karl XII som hade lett den tjugofyraårige Löfving in på hans bana, men ekonomisk nytta i form av krigsbyte och belöningar från den svenska krigsmakten spelade en växande roll för honom, speciellt efter hjältekungens död. Han kunde också vara fullkomligt hänsynslös mot både vän och fiende. Trots detta måste man högakta honom för hans hängivenhet och mod. Enligt hans minnesruna i *Tidningar utgifna av ett sällskap i*

Åbo var han ”född med ett eldigt och fintligt snille, och en dristighet, som han ibland drev nog så långt”. Som Eirik Hornborg skriver i sin bok, ”man måste hålla med om detta omdöme”. ■

Källor, bl.a.:

En spanare under stora ofreden. Stefan Löfvings dagbok över hans äventyr i Finland och Sverige 1710–1720. Eirik Hornborg 1926.

Hangöudd på 1700-talet. Svensk utpost i tsarens skugga. Birgitta Ekström (red) 1987.

Tsarens gisslan. Peter den stores krigståg 1714. Inger Östman 2016.

ARTIKELFÖRFATTARE

ANDERS MOLIIS-MELLBERG är en diplomingenjör, som är intresserad av skärgårdsliv, historia och kartor

Foto: Martina Moliis-Mellberg

HOLA!

TEXT: Aarón Blanco Tejedor

Jag skulle vilja be dig som nu skall läsa min kolumn att inte göra det utifrån en idé om mig som en spanjor i Korpo, utan som vilken människa som helst. Jag tror inte på nationaliteter och känner djupt inom mig att det inte har någon betydelse varifrån vi kommer, eftersom det inte finns två upplevelser som är lika varandra. Varje människa lever och upplever saker olika, även om de kanske har samma födelseort. Så med det avklarat... Vad är Korpo för mig?

Korpo är platsen dit Ida och jag bestämde oss att flytta efter en djup begrundan om livet. Vi hade klart att vi ville bo nära någondera av våra två familjer, att vi var trötta på stressen och distansen till naturen i stan, trötta på de oändliga impulserna, avsaknaden av levnadsutrymme, det ständiga bullret... Vi ville flytta ut till landsbygden, leva ett enklare liv, både materiellt och själsligt. Vi visste nog innan vi flyttade hit att det skulle bli ett äventyr. Vi anade att vi antagligen skulle komma att jobba mera än någonsin, men att största delen av jobbet skulle gå till att skapa ett

Foto: Aarón Blanco Tejedor

hem, fixa till trädgården, hugga ved för att värma huset, odla grönsaker, underhålla utehus. Att arbeta med våra händer. Detta var Korpo för mig innan vi flyttade hit, men vad är Korpo för mig nu?

Korpo för mig är att vakna tillsammans med Ida en söndagsmorgon och genom fönstret se solen lysa upp kvistarna på björken som växer framför huset. Det är ljuset, en passion för att fotografera varje stund. Det är att se talgoxarna vänta bland syrenbuskarna på sin tur att äta frön från fågelbrädet. Det är att betrakta ljuset och himlens färger i soluppgången vid frukostbordet, med våren i antågande.

Korpo är våren som exploderar, blommorna, dofterna, grönskan, trädens volym. Det är att känna att varje dag är lite längre än den föregående och att solen värmer lite mer var dag. Det är att bada bastu i tystnad och känna vinterns köld mot den bara huden. Det är att bada bastu och känna sjöns friska vatten på sommaren. Det är att sätta sig framför sjön och i timmar betrakta hur vattnet stillar sig till natten och bildar en spegel där skogen kan skåda sig själv. Det är en plats där jag ännu kan känna effekten av den sista istiden. Det är en cykeltur förbi Syvelax, en vandring genom skogen till Retais träsk, en promenad till Wattkast för att besöka

// KORPO ÄR EN ENORM FAMILJ SOM HAR BJUDIT IN MIG MED ÖPPNA ARMAR

familjen, fammo och farfar, hälsa på nyfödda lamm och kalvar. Korpo är allt detta och så mycket mer som jag inte kan uttrycka i ord, för Korpo är Kärlek.

En plats är också sitt folk, och Korpo är en enorm familj som har bjudit in mig med öppna armar, till vilka jag är så tacksam. Korpo är älskvärda chefer och arbetskolligor, till vilka jag känner stor tacksamhet, respekt och vänskap. Det är alla stamkunder som får mig att känna mig som en till i familjen, det är alla sporadiska kunder som får mig att känna mig välkommen fastän jag inte talar deras språk flytande (svenska) eller inte alls (ifall de är finskspråkiga).

Det är alla fantastiska människor jag lärt känna på "skrapakursen" (renovera gamla möbler), de som får mig att känna mig så omhändertagen och trygg. Det är Mamma Mia och alla andra som tillammans skapar en underbar energi under yogatimmarna. Det är fantastiska vänner, det är Peter, Laura, Joel, Katja, Mikko, William, Ahmed, Fares, Sandra x 2, Lauri, Bosse, Laura, Kalle, Dan, Sivann... och alla fina människor jag inte har plats att nämna här nu. Det är varje människa som hälsar på mig när jag kommer cyklande på vägen, det är alla människor som har gett mig en chans, alla de som lett vänligt mot mig och alla som frågat hur jag mår. Korpo är alla ni och speciellt du som läser min text. Du som betraktar en liten del av min själ genom det fönster det skrivna ordet och mina

fotografier har öppnat. För det är vad konsten är till för, för att kommunicera.

För mig är allt detta rikedom. Jag behöver inte mycket pengar, jag vill bara känna mig lugn, lycklig och känslig för skönheten som finns runtomkring oss. Mina fotografier föds från behovet av att dela med mig av skönheten jag ser varje dag, skönhet i det allra minsta och i det stora.

Ah, jag lämnade det allra viktigaste till sist. Korpo är den bästa versionen av Ida-Kajsa som jag har mött, av alla ställen vi bott på. Min bästa vän, min följeslagare. ■

Foto: Aarón Blanco Tejedor

ARTIKELFÖRFATTARE

AARÓN BLANCO TEJEDOR, socialarbetare, hemma från staden Vitoria Gasteiz i Spanien.

Översättning till svenska:

IDA-CAJSA JOHANSSON, guldsmed, hemma från Korpo.

e-post: i.johansson@gmail.com

Foto: Aarón Blanco Tejedor

Landskapets väktare i skärgården

TEXT: Thure Malmberg

Maiseman vartijat. Linnakesaarten tunnelmia ja historiaa (Landskapets väktare, atmosfär och historia på våra kustfort) heter en ny bok av Taneli Eskola och Ove Enqvist på förlaget Maahenki i Helsingfors.

Detta är något så ovanligt som en kulturhistorisk fotobok av två kunniga akademiker från vitt skilda fält, den ena (Eskola) fotograf och konstdoktor, den andra (Enqvist) kommandör och doktor i militärvetenskaper. Eskola svarar för bilder och bildtexter, Enqvist för den historiska delen, vilket innebär ungefär halva boken, samt det militärhistoriska kunnandet. Kristoffer Albrecht har gjort layouten.

Med några få undantag är det svartvita fotografier som skapar bilden av en skärgård i förvandling, utgående från de befästa öar som under senaste år öppnats för allmänheten.

Därav också bokens titel: utan behovet av skärgårdsmark för försvarets fortbyggen från den ryska tiden till 1980-talet hade naturen på de områdena troligen aldrig räddats från slitage och sommarbebyggelse av olika slag.

På 230 sidor får läsaren glimtar av denna natur. Det skall emellertid sägas att detta inte är någon fullständig inventering av de öppnade militärområdena i vår skärgård, bara nedslag på några platser, som beroende på årstid och kommunikationer utan strapatser kunnat nås.

Till de mer fascinerande platserna i den vägen hör Skanslandet intill Sveaborg i Helsingfors, som förövrigt också numera betraktar sig som en kommun med skärgårdsdel.

Skanslandet öppnades med regelbunden båtförbindelse från centrala Helsingfors i fjol, men fortfarande är delar av ön förbjudet område. Orsaken är den våldsamma explosion i ammunitionsförrådet som 1937 dödade 12 personer och slungade explosivt militärmaterial över ön. Röjning har gjorts under många år, men ännu återstår arbete innan ön blir ofarlig. En annan viktig orsak är, att fortifikationerna på det förbjudna området är i så dåligt skick att sten och betong när som helst kan falla ner på en besökare.

Även om många skärgårdsforts historia är känd för de flesta, var det överraskande att se bilden av Gråskärsbådan och inse, att betongkupolen under sektorfyren mitt på det

låga skäret faktiskt var en krigstida bunker och eldledningsplats.

Otaliga gånger har jag på passerande fartyg anat skärets silhuett, som ofta misstas för en ubåt, och tänkt på de civila fartyg som gått på grund där, senast svenska torrlastaren Coolaroo i oktober 1961 med katastrofala oljeutsläpp i den östnyländska skärgården som följd. Redan 1882 grundstötte s/s Porthan från Åbo där, också då i oktober, och i december 1931 förliste FÅA:s lastångare Orion i en snöstorm vid Gråskärsbådan.

Det här är en bok som borde finnas på svenska. Jag frågade Ove Enqvist, som själv har skrivit en del om t.ex. Porkala på svenska, om den saken och fick svaret att det troligen inte skulle löna sig. Kanske något finlandssvenskt förlag eller någon med sinne för skärgården kunde ändra på den saken? Det vore boken väl värd. ■

Lindallén på Skanslandet. Rena rama trollskogen har det ofta blivit på de tidigare stängda kustfortens område. Så här såg det ut på Skanslandet i Helsingfors i fjol. Foto: Taneli Eskola.

ARTIKELFÖRFATTAREN

THURE MALMBERG

Journalist

+358405936269

Winter: Centrumgränd 1 A 3,

01150 SÖDERKULLA

Summer: Fågelviksvägen 26,

06950 EMSALÖ

Finland

Öar och öighet

TEXT: Christian Pleijel

Det finns så många böcker om öar. De flesta är skrivna utifrån och handlar om stränder, krogar, sevärigheter och örnar. Vackra fotoböcker, praktiska reseguider. De är till för att besökare ska kunna uppleva och återuppleva öar.

Det finns också böcker om öar som är skrivna inifrån. Ofta handlar de om svunna tider, om öns kulturhistoria, om skick och folk från förr. Möjligen om hur man kämpar med skola, trafik, skatter, förnyelsebar energi och förnyelsebar befolkning. Möjligen försöker de beskriva en sorts öighet som kan vara svår att sätta fingret på.

Men så kommer det en bok som sätter fingret på det jag talar om när jag talar ”utifrån” och ”inifrån”. Som sätter fingret på öigheten, som menar att det inte är så enkelt som det kan se ut, det där med öar. Detta finger tillhör professorn i etnologi vid Uppsala Universitet Owe Ronström, bosatt på Gotland. Hans nyutkomna bok ”Öar och

öighet” handlar om hur öar gestaltas och upplevs.

Mycket ryms redan i själva ordet ’ö’, skriver han: *”Först cirkeln som ringar in och avskiljer, symbol för det avgränsade, sammanhängande och enhetliga. Sedan de särskiljande punkterna. En för allt det positiva, småskaligheten, närheten, värmen, gemenskapen – det som får öar att framstå som utopiska paradiser. Den andra för det negativa, den inskränkhet, inavel, efterblivenhet och tristess som också knutits till öar, för att inte tala om de fångelser, fasor och hemskheter som genom åren gjort vissa öar till verkliga helveten. Den kortaste sammanfattningen av öars idé- och kulturhistoria kan skrivas just så: väl avgränsade små världar, laddade med dubbla värden och därför en framträdande ambivalens. Lägg därtill att ’ö’ ju är den sista bokstaven i vårt alfabet, i utkanten, avlägsen och särpräglad.”*

Owe Ronström skriver om öbor och öar, han betraktar dem och dissekerar dem, han räknar dem och diskuterar dem, han skriver att ’ö’ lika mycket är ett begrepp som det är

en plats och att detta begrepp är ett av det starkaste och mest mångtolkade i vår kultur. Han vrider och gnider och vänder det som vore det en mördarpolska (<https://www.youtube.com/watch?v=s3vdhyxuLIw>) ty han är också en benådad musiker.

Han krossar många myter om öar i sin bok. Kära öbo, läs de avslutande raderna i

hans första kapitel, sidorna 22-24. Nej förresten, läs alla 312 sidor. Det är en ö-veerraskande och ö-msint bok som ger dig en ö-verblick du inte hade innan. Det är en bok för alla som läser 'Skärgård'. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

CHRISTIAN PLEIJEL är bosatt på Kökar, stolt revisor i föreningen KökarKultur rf, programdirektör vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm och generalsekreterare för ESIN – the European Small Islands Federation (<http://europeansmallislands.com>).

E-post: christian@pleijel.ax

Skärinytt

Skärianslagstavlan är till för alla som vill puffa för olika evenemang av allmänt intresse i våra olika skärgårdsområden. Skicka gärna information om ditt evenemang till adressen tidskriftenskargard@gmail.com! Notera att Skärgård utkommer i början av april, juli, oktober och före jul, deadline ca en månad innan.

17 maj 2017

Nordiska skärgårdssamarbetet inbjuder till seminarium om skärgårdens landsbygdsolitik i Norrköping. Glesbygder och speciellt skärgårdsområden har en mängd utmaningar att uppmärksamma och att åtgärda - kommunikationer, demografi och hållbara näringar för att nämna några. Skärgårdsområdena i Sverige, Finland och på Åland har även ett flertal möjligheter för skraddarsydda lösningar inom bland annat miljöfrågor, turism och primärproduktion. Vi vill undersöka och visa på möjligheterna inom landsbygdsolitiken och genom detta seminarium ge en inblick i aktuella landsbygdsstrategier och frågor.

Anmäl dig till: info@skargardssamarbetet.org, namn, organisation och specialdiet.

2 juni 2017

Forum för Skärgårdsforskning, som arrangeras av Skärgårdshavets biosfärområde och Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, har i år temat matkultur. Plats: Skärgårdscenret Korpoström. Mer information i maj via biosfärområdets hemsida: www.skargarsdshavetsbiosfomrade.fi

1-2 september 2017

Tidskriften Skärgård, 40 år, och föreningen Finlands Öar rf - Suomen Saaret ry, 10 år, håller ett gemensamt jubileumsseminarium med efterföljande fest på Örö. Välkommen med! Mer information följer i nästa nummer av Skärgård.

29 september - 1 oktober 2017

Skärgårdskvinnoseminariet 2017 ordnas i månadsskiftet september-oktober 2017 på Örö i Kimitoön. Evenemanget har en grupp på Facebook: Skärgårdskvinnoseminarium

Gåvoprenumeration

På tidskriften Skärgård

Till _____

Från _____

Skärgård

Tidskriften Skärgård är en identitetsbärande tidskrift för alla med intresse för kustland och skärgård, den enda i sitt slag i världen. Tidskriften dokumenterar ett viktigt kulturarv och den är betydelsefull för den vanliga läsaren med intresse för skärgårdsfrågor. Skärgård utges sedan 1978 av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) och tidskriften presenterar aktuell skärgårdsforskning och diskussion kring frågor som berör skärgården främst i Finland, men ibland också i andra länder.

www.skargard.fi

Foto: Nina Söderlund

PRENUMERANTER

Ni kan nu gå in via denna länk och betala er prenumerationsavgift för detta år i ÅA:s nätbutik:

shop.abo.fi/c/14-tidskriften-skargard/

Prenumeranterna på Åland ska ange "Åland" som land vid leveransuppgifterna i rullgardinsmeny för att få avgiften momsfrött.

Den som inte tidigare har uppgett sin e-postadress kan meddela adressen till anita.julin@abo.fi

Sista bilden

Havtornsbuske i Åboland. Foto: Nina Söderlund.

Matintresset brer ut sig, även i skärgården. Människor är allt mer intresserade av varifrån maten kommer och hur den tillreds. Närmat och mathantverk, i form av förädling av lokala råvaror, vinner allt större terräng, bl.a. tack vare de mathantverksprojekt som varit i gång de senaste åren. Reko-ringar där man köper närproducerat direkt av producenten har startats på flera håll i Finland.

Maten utgör allt oftare en viktig och upplevelserik del av en resa. Kulturturismen utvecklas och hit hör också utvecklandet av mat- och måltidsupplevelser. Talande för mattrenden är att det för första gången finns ett politiskt program och en strategi för matturism i Finland. Syftet med strategin är att öka antalet finländska produkter inom matturismen för både utländska och inhemska resenärer.

TILL MATKULTUREN hör berättelser om vad man ätit förr, både till vardags och till olika högtider. Traditionell skärgårdsmat är ändå något som allt färre känner till, eller tillreder i sin vardag. Nästa nummer av Skärgård kommer att handla om skärgårdsmat, både nu och i gången tid. Hur kan produkter från skärgården, fisk, bär och svamp förvaras och tillredas, vilka trender finns det, hur kan de lokala producenterna och den lokala kulturen använda sig av traditionell mathistoria för att profilera sina produkter och platser? Dessa frågor kommer vi bl.a. att skriva om i nästa nummer. Vilken mat vi äter och hur maten produceras har även betydelse för en hållbar utveckling och för klimatförändringarna. Hållbar utveckling är i sig ett så stort ämne att det kommer att få utgöra huvudtemat i höstnumret som utkommer i slutet av september. ■

Kristin Mattsson